

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2013

Tomáš Jirota

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Tomáš Jirota

Euroskepticismus KSČM a ODS

Euroscepticism in KSČM and ODS political parties

Děkuji PhDr. Martinu Poláškov, Ph.D. za odbornou pomoc a četné cenné rady, které mi poskytl v průběhu psaní této diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Mníšku pod Brdy dne 28. července 2013

Anotace

Práce si klade za cíl ověřit povahu stranického euroskepticismu u dvou konkrétních aktérů stranického systému České republiky – Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM) a Občanské demokratické strany (ODS). Práce je uvozena teoretickou kapitolou, která shrnuje současné debaty na téma euroskepticismus politických stran. Snahou empirické části založené na analýze je ověřit stranický euroskepticismus KSČM a ODS pomocí teorie autorů Paula Taggart a Alekse Szczerbiaka. Práce se snaží nalézt odpověď na výzkumné otázky, zda-li je KSČM a ODS opravdu euroskeptická a dále, které hledisko euroskepticismu je pro dané strany typické a jak se euroskepticismus projevuje.

Klíčová slova: euroskepticismus, evropská integrace, politické strany, ODS, KSČM, Evropská unie

Abstract

The thesis aims to analyze and explain nature of Euroscepticism of political parties. The objects of the research are two players of the Czech party system – the Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM) and the Civic Democratic Party (ODS). The thesis starts with a theoretical part, which summarizes the current debate in political science and Euroscepticism in the context of political parties. The aim of the empirical analysis is based on the verified KSČM and ODS in relation to the party Euroscepticism due to theory of Paul Taggart and Aleks Szczerbiak. The thesis tries to answer the research questions whether KSČM and ODS are truly Eurosceptic and which aspects of Euroscepticism are typical for that parties, as well as how Euroscepticism manifests.

Key words: euroscepticism, european integration, ODS, KSČM, European Union

Seznam zkratk

CEFTA Středoevropská zóna volného obchodu

CEE země střední a východní Evropy

CEP Centrum pro politiku a ekonomiku

ČSSD Česká strana sociálně demokratická

ČNR Česká národní rada

ECRG frakce Evropských konzervativců reformistů

EP Evropský parlament

EPP-ED frakce Evropská lidová strana – Evropští demokraté

EUL/NGL frakce Evropská sjednocená levice - Severská zelená levice

FOE Volby prvního řádu

KSČM Komunistická strana Čech a Moravy

KDU-ČSL Křesťanská demokratická unie – Československá strana lidová

NATO Organizace severoatlantické smlouvy

ODS Občanská demokratická strana

PDS Strana demokratického socialismu

PS PČR Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

SEL Strana evropské levice

SOE Volby druhého řádu

SZBP Společná zahraniční a bezpečnostní politika

ÚV KSČM Ústřední výkonný výbor Komunistické strany Čech a Moravy

Obsah

1 Úvod	8
1.1 Euroskepticismus a zaměření práce	9
1.2 Zvolené prameny a literatura	12
2. Teoretická východiska – vymezení euroskepticismu ve společenských vědách.....	14
2.1 Pojem euroskepticismus	14
2.2 Typologie Kopecký a Mude	18
2.3 Reakce na kritiku Kopecký/Mude.....	22
2.4 Typologie Flood a Usherwood	26
2.6 Typologie Conti	27
2.7 Revidovaná typologie Paula Taggarta a Alekse Szczerbiaka 2008	31
2.8 Volba adekvátní typologie, operacionalizace teorie a metoda práce	32
3 Euroskepticismus KSČM a ODS	36
3.1 Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM).....	36
3.2 Občanská demokratická strana (ODS)	44
3.3 Euroskepticismus KSČM a ODS vs. evropské volby	55
4 Závěr	64
5 Literatura.....	71
5.1 Odborná literatura	71
5.2 Články v odborných periodikách	72
5.3 Elektronické dokumenty.....	72
5.4 Ostatní elektronické dokumenty	74
5.5 Ostatní prameny	75
Přílohy.....	76
Otázky pro europoslance za KSČM a místopředsedu frakce EUL/NGL v EP Miloslava Ransdorfa.....	76
Otázky pro místopředsedu ODS Alexandra Vondru	80

1 Úvod

Záměrem tohoto textu je zachycení stranického euroskepticismu na příkladu dvou stranických subjektů českého stranického systému – Komunistické strany Čecha a Moravy (KSČM) a Občanské demokratické strany (ODS). Na uvedené strany politického spektra bude uplatněn adekvátní model – teorie, který potvrdí či vyvrátí životaschopnost euroskeptických předpokladů. Dané strany budou podrobeny analýze, která více vysvětlí konkrétní hledisko euroskepticismu.

První třetina práce se bude pohybovat v mantinelech teoretického vymezení. Předně shrnu, jaké teorie či spíše typologie euroskepticismu vyznává současný politologický diskurs. Dále nastíním, k jaké metodologii a autorům se přiklání tato práce a také proč. Bude zmíněno, proč byla použita právě zvolená metoda, která ověří konkrétní hypotézy vztahující se také ke zvoleným stranickým subjektům. Snahou je především postihnout problematiku stranického euroskepticismu a posléze rozkrýt dílčí postoje dvou politických subjektů, u kterých existuje předpoklad euroskepticismu, ale i východiska stran, vnitřní fungování, projevy navenek a celkové působení v rámci stranického systému České republiky. A tedy i v to, v čem euroskepticismus liší, naplní-li se předpoklad, že je KSČM a ODS euroskeptická.

Diskurzivní analýza empirické části diplomové práce se zabývá Komunistickou stranou Čecha a Moravy (KSČM) a Občanskou demokratickou stranou (ODS). Předmětem zájmu se staly tyto dvě politické strany nejen proto, že získaly parlamentní zastoupení ve volbách do České národní rady (ČNR) Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (PS PČR) po celé polistopadové období (volby v letech 1990 – 2010), ale i úspěšně získávaly mandáty při volbách do Evropské parlamentu (EP) ve období 2004 - 2009 a 2009 - 2014. Samotná relevance těchto stran ve stranickém systému ČR nebyla však tím určujícím kritériem pro výběr těchto subjektů. Co tím myslím? Pokud chceme lépe pochopit vývoj českých politických stran k tématu evropské integrace – potažmo projektu Evropské unie, neubráníme se exkurzu, jenž nás dovede nejen do roku 2004, kdy Češi poprvé hlasovali do Evropského parlamentu, ale již do začátku 90. let, kdy se v obtížích rodil stranický systém resp. celý politický systém. Česká politika se pod tíhou událostí začala profilovat snahou o začlenění do západoevropských mezinárodních organizací a struktur.

1.1 Euroskepticismus a zaměření práce

Fenomén euroskepticismus je poměrně rozmanitý. Euroskepticismus má mnohé tváře, zdaleka nelze mluvit jen o euroskepticismu stranickém. Velmi ucelený a dobře shrnující exkurz do fenoménu euroskepticismus poskytuje Cécile Leconte ve sborníku *Understanding Euroscepticisms*. Jak uvádí Leconte, euroskepticismus je termín, který vznikl nedávno. Nebyl např. užit v prvních desetiletích projektu evropské integrace. Určité jádro konceptu lze nalézt ve Francii poloviny 60. let za prezidentství Charles de Gaulle – diskuse nad prohlubující se propastí mezi evropskými elitami, tzv. „Eurokraty“ a obyčejným občanem. Samotný termín euroskepticismu se objevuje až v kontextu. Pojem euroskepticismus dosáhl popularity projevem Margaret Thatcher v tzv. Burger Speech¹ v roce 1988 (Leconte 2010: 3). Na počátku 90. let 20. století téma euroskepticismu přispělo k polarizaci ratifikačního procesu – Maastrichtské smlouvy napříč kontinentální Evropou. Opozice vůči Maastrichtu se stala svého času „catch all“ synonymem pro odmítače či opozici vůči projektu evropské integrace (Leconte 2010: 4).

Na začátek diplomové práce se nabízí podat vysvětlující, časem prověřenou definici stranického euroskepticismu, kterou v roce 1998 použil renomovaný politolog Paul Taggart ve svém slavném článku *A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems*: „Zde je euroskepticismus popsán jako cesta, která popisuje a zdůrazňuje transformaci v západoevropských stranických systémech. Důkaz poskytly volby do Evropského parlamentu, jež jsou označovány jako volby „second order“ a tedy volby, v nichž voliči vyjadřují své obavy nad domácí politikou. (...) Národní obavy zůstávají důležitou součástí jednotlivých občanských hodnocení Evropské unie. (...) Ve světle tohoto se zdá rozumné užití témat EU jako cesty zkoumající domácí politiky namísto studií, které se zaměřují na dopad domácích politik pro rozvoj Evropské unie“ (Taggart 1998: 364). Nakonec ale Taggart euroskepticismus definoval takto: „myšlenka zastoupení nebo kvalifikované opozice, rovněž jako začlenění otevřené a nekvalifikované opozice k procesu evropské integrace“ (Taggart 1998: 366).

¹ Svým způsobem euroskeptické stanovisko zaujímal již britská premiérka M. Thatcher. Projev s názvem *Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech")* byl přednesen 20. srpna 1988 na summitu v Bruggách. Thatcherová se namísto politické integrace snažila zdůraznit princip „ochotné a aktivní spolupráce mezi nezávislými suverénními státy, jež je nejlepší cestou k budování úspěšného Evropského společenství...Politiky společenství musí být řešeny současně praktickou cestou, bez ohledu na to, jak těžká cesta bude...Evropské společenství musí být takové, jež podporuje podnikání...“ (Thatcher 1988).

V rámci úvodu této diplomové práce bych rád nastínil dvě hlavní výzkumné otázky, ke kterým chci v analytické části textu dojít. Snahou je nalezení odpovědí na tyto otázky:

- 1. Je KSČM a ODS euroskeptická dle vymezení typologie Taggarta a Szczerbiaka a v jakém smyslu?**
- 2. Existují rozdíly a shody mezi euroskepticismem KSČM a ODS?**

V části empirické budou výzkumné otázky a hypotézy ověřovány a operacionalizovány. Jestliže jsem výše nastínil výzkumné otázky této diplomové práce, je třeba hned úvodu načrtnout resp. formulovat pracovní hypotézy, které budou v empirické části resp. částích ověřovány a bude provedena příslušná operacionalizace.

- 1. Má první hypotéza spočívá v následujícím mínění. Předpokládám, že jak Komunistickou stranu Čech a Moravy, tak Občanskou demokratickou stranu, je možné přiřadit do kategorií měkkého euroskepticismu podle typologie Taggarta a Szczerbiaka.**
- 2. Za druhé vycházím z předpokladu, že jednak KSČM, tak i ODS vykazuje odlišné rysy, pokud jde o rovinu obsahu politiky, stranického programu, tak rovinu strategickou. U KSČM lze na základně vymezení stranického euroskepticismu Taggarta (1998) předpokládat, že půjde o stranu protestního charakteru, naproti tomu u ODS poslouží euroskepticismus v rovině stranického boje mezi různými frakcemi.**

Kladu si tedy za cíl ověřit tyto výše uvedené hypotézy. Práce bude zkoumat, proč je možné resp. není možné k tomuto závěru dojít, když obě strany jsou zdánlivě ideologicky antagonistické. Budu hledat odpovědi, proč by měly být obě strany v kategorii měkkého euroskepticismu, když se obě profilují na zcela opačném konci pravolevé osy. Stejně jako se vyvíjely dějiny evropské integračního procesu (*Maastrichtská smlouva, Smlouva z Nice, Lisabonská smlouva či Pakt stability a růstu*), utvářela a vyvíjela se česká politická scéna. Hypotéza spočívá též na tomto předpokladu: neustále se měnící geopolitický rámec, ve kterém zprvu fungovalo Československo, později Česká republika. Dále se mění i stanoviska politických vůdců konkrétních partají. Kritériem může být nejen politická filozofie dané

strany (pokud vůbec z nějaké vychází), pročez i členství dané strany ve vládě resp. aktuální role v opozici.

Smyslem a oblastí zkoumání však není komprehensivní zkoumání euroskepticismu, nýbrž pohled na euroskepticismus politických stran se zvláštním zřetelem na středoevropský region – Českou republiku. Autoři se na poli stranického euroskepticismu začali pohybovat poměrně pozdě resp. od 2. poloviny 90. let 20. století. Toto téma (stejně jako v politologii mnohá jiná), postrádají existenci jasně stanovené metodologie a názvosloví. Je proto nutné pokusit se konkrétněji vymezit termín euroskepticismus, a sice z toho důvodu, aby tato jasnější definice předešla možným dezinterpretacím zkoumaného fenoménu. To ovšem znamená určit takovou definici euroskepticismu, která bude nejbližší náplni a obsahu zkoumaného referenčního objektu – tedy dvou parlamentních českých politických stran KSČM a ODS. V tomto případě se jedná o stranický euroskepticismus. Jak KSČM tak ODS bude podrobena detailnímu zkoumání. Objevitelský étos práce pak cílí právě na korelaci těchto politických aktérů v pozadí vývoje stranického euroskepticismu, volebních výsledků do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (PS PČR) a do voleb do Evropského parlamentu² (EP), střídání vedoucích představitelů, změn v programatice stran. Bude ověřen potenciál KSČM jako strany protestu. Kromě jiného fenomén euroskepticismu politických stran souvisí i s majoritou určité frakce, křídla či politického myšlení, které právě dominuje a bývá zpravidla hegemonní. Byla v tomto smyslu Občanská demokratická strana jiná za doby, kdy měl na formování zahraniční politiky vliv Josef Zieleniec nebo Jan Zahradil? Jak se tato oblast politiky vyvíjela u KSČM za dominantní role Miloslava Ransdorfa a jak tehdy, pokud převládají spíše komunističtí pragmatici? Zároveň bude provedena komparace obou stran na pozadí evropských voleb v letech 2004 a 2009 v odkazu a v návaznosti právě na stranický euroskepticismus.

² „V teorii voleb druhého řádu (second-order elections, SOE) autoři rozdělují volby na prvořadé (first-order elections, FOE), což jsou hlavní národní volby a druhořadé (SOE), kam patří lokální a regionální volby, volby do horních komor parlamentů, prezidentské volby (v neprezidentských systémech) a volby do EP. Pokud bychom se omezili na povrchní shrnutí problematiky, mohli bychom konstatovat, že rozdíly mezi FOE a SOE plynou z důležitosti, kterou voliči volbám přisuzují, přičemž nejdůležitější jsou pro voliče ty národní volby, ve kterých mají největší možnost a ambice změnit dominantní vládní administrativu a všechny ostatní volby jsou pro ně charakterem své agendy a mírou vlivu na jejich životy méně podstatné. Z míry důležitosti voleb pak vyplývá rozhodnutí voličů, zda k volbám vůbec půjdou a koho budou volit“ (Slámová, 2011: 9).

1.2 Zvolené prameny a literatura

Pro tuto práci by bylo nemyslitelné nepoužít relevantní zdroje. V textu je odkazováno nejen na zdroje knižní, ale i na prameny z internetu v podobě odborných článků, odborných konferencí či na veřejně přístupné manifesty. V některých pasážích, zvláště v části analytické, je odkazováno na zdroje z českých médií (tištěných i elektronických) a rovněž na autorem provedené rozhovory s klíčovými aktéry zahraniční politiky KSČM a ODS. To všechno pomohlo lépe zpracovat a uchopit teoretickou, jakožto i analytickou úroveň této diplomové práce. Z relevantních autorů, na které odkazuje tato práce, je třeba zmínit texty předních politologů, kteří se od konce 90. let 20. století soustavně věnují problematice euroskepticismu a tedy právě těch autorů, kteří poskytují jistý, avšak často dosti rozdílný teoretický základ, ze kterého lze vyjít při determinaci a výzkumu euroskeptických tendencí u konkrétních subjektů českého stranického systému – KSČM a ODS.

Protože diplomová práce se zabývá stranickým euroskepticismem, budu vycházet ze studií, textů a sborníků, které se věnují tomuto tématu. Předně jde o práce Paula Taggarta a později i Alekse Szczerbiaka. Z pera těchto autorů jde především o tyto studie: *A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party System* (1998), kterou autor ještě vydal samostatně. Dále můžeme zmínit např. *Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe* (2001), *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States* (2002), *Theorizing Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality* (2003).

Mezi další autory, ze kterých čerpá tato práce, patří odborné texty autorského duu Kopecký a Mude: *The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe* (2002) nebo britští autoři Flood a Usherwood: *Positions, Dispositions, Transitions: A Model of Group Alignment on EU Integration* (2005). Do diskuse o problematice euroskepticismu politických patří též příspěvek italského autora Contiho: *Party Attitudes to European Integration: A Longitudinal Analysis of the Italian* (2003). V rámci empirické části mimo jiné odkazují na autory Gjuričová a Kopeček, kteří sestavili v roce 2008 sborník *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Ten se mimo jiné věnuje konkrétním projevům euroskepticismu u KSČM a ODS od počátku 90. let. Kromě toho empirická část pracuje s daty a texty pocházejících z odborných žurnálů od etablovaných autorů. Také bych rád zmínil další materiál, a sice *working papery*, jenž byly k dispozici na

serveru Knihovny společenských věd T.G.M. v Jinonicích. Důležitým zdrojem byly i primární dokumenty dvou zkoumaných stran – KSČM a ODS. Tím jsou myšleny především manifesty, deklaráce, stanovy, komentáře k daným událostem. Nikoliv nevýznamnou složku použitých pramenů tvoří kromě odborných textů, monografií, sborníků a článků internetové zdroje na konkrétní oficiální instituce: weby českých politických stran či veřejných institucí. To celé dokresluje rozhovor s konkrétními protagonisty zahraniční politiky KSČM a ODS.

2. Teoretická východiska – vymezení euroskepticismu ve společenských vědách

2.1 Pojem euroskepticismus

Účelem této kapitoly bude zaměření se na stranický euroskepticismus, který představí současnou debatu v kontextu a v návaznosti na zkoumané subjekty – politické strany KSČM a ODS. Tato teoretická část definuje typologii pro empirickou část diplomové práce. Rovněž stanoví kritéria a klíč, podle kterého bude probíhat operacionalizace v empirické části textu. Přestavené typologie euroskepticismu na sebe logicky navazují a představují podstatné argumenty, které jsou relevantní z hlediska zkoumaných objektů – politických stran - českého stranického systému.

Politolog Paul Taggart užil pojmu euroskepticismus jako cestu, která popisuje a zvýrazňuje transformaci v západoevropských stranických systémech. Ačkoliv referendum v roce 1992 ve Francii o Maastrichtské smlouvě³ bylo úspěšné, tak přesto demonstrovalo hloubku antievropských nálad. A to bylo v zemi, která byla typicky svázána s projektem evropské integrace (Taggart 1998: 364). Taggart v roce 1998 ve svém článku *A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems* předkládá výzkum euroskepticismu, který byl založen na stranických systémech západní Evropy. Demonstruje jak agregaci samotného fenoménu, tak i předkládá komparativní analýzu. Taggart také navrhl konceptuální mapu euroskepticismu, která souvisí se stranickou pozicí v EU vzhledem k její ideologické pozici a vzhledem k její pozici k národnímu stranickému systému (Taggart 1998: 365). Původní sémantika pojmu skepticismus je definován takto: *pochybování, nedůvěřivost, názor zpochybňující možnost pravdivého poznání*⁴. Nakonec Paul Taggart euroskepticismus definoval takto: „*myšlenka zastoupení nebo kvalifikované opozice, rovněž jako začlenění otevřené a nekvalifikované opozice k procesu evropské integrace*“ (Taggart 1998: 366).

Paul Taggart je v této disciplíně průkopníkem. Teprve od konce 90. let začaly vznikat studie od dalších autorů: Conti, Flood, Usherwood, Kopecký, Mudde, Szczerbibak.

³ více na: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_cs.htm, 10. 5. 2013

⁴ více na: http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=skepticismus, 16. 3. 2013

Euroskepticismus dle Taggarta směrem k EU vytváří tři odlišné postoje:

- 1. Antiintegrační pozice těch, kteří se vyslovují proti ideji evropské integrace a důsledkem toho jsou proti EU.*
- 2. Jsou to postoje těch, kteří nestojí vůči EU principiálně a tedy v opozici, avšak jsou skeptičtí v tom, že EU je nejlepší formou integrace z hlediska její otevřenosti. Jinými slovy tvrdí, že EU se snaží silou dát dohromady elementy, které jsou příliš rozdílné.*
- 3. Nakonec je zde třetí skupina opozice k Evropské unii. Ta není principiální, ale je opět skeptická k tomu, že EU je nejlepší formou integrace a to z důvodu její přílišné exkluzivity. Jde o vyčleňování geografické nebo sociální – např. exkluze chudších regionů světa.*

Euroskepticismus zahrnuje ideu podmíněné či kvalifikované opozice, rovněž jako zahrnutí otevřené a bezvýhradné opozice k procesu evropské integrace (Taggart 1998: 365 – 366). Euroskepticismus je manifestem v politických stranách, má odlišné formy a může být užit rozličnými směry. **Taggart navrhl čtyři cesty, jakými je euroskepticismus v politických stranách manifestován.**

Euroskeptické strany jednoho tématu (Single issue Eurosceptical parties): jejich existence je založena pouze na euroskepticismu a svůj elektorát mobilizují k evropským otázkám. Mezi nejznámější příklady v 90. letech patřily *Lidové hnutí proti Evropské unii* v Dánsku, prezidentská kandidatura Phillipe de Villiers v prezidentských volbách v roce 1995, stejně jako Manfred Brunner a jeho *Aliance svobodného občana* v Německu. Pro tuto skupinu jsou příznačné ad-hoc koalice, které mají dopad i na opoziční strany.

Protestní euroskeptické strany (Protest based parties with Euroscepticism): jsou to strany protestní, které ovšem projevují antievropské postoje jen jako doplněk k všeobecné opozici k fungování politického systému. Jsou to strany, které stojí mimo etablované vládní strany. Poskytují voliči odstup od vládních stran. Protestní charakter těchto stran však může vycházet z velmi odlišných ideologických pozic. Jako příklad lze uvést: *Švédskou stranu zelených* či *Komunistickou stranu Francie*.

Zavedené strany s euroskeptickou pozicí (Established party with Eurosceptical position): vzniká tehdy, pokud je renomovaná strana v pozici blízké euroskepticismu. Etablovaná strana

je v tomto případě buď ta, která byla ve vládě, nebo stranou, jež se pokoušela sebe samu představit jako tu, která si zaslouží podporu – má blízko k vládním stranám.

Euroskeptická frakce (Euroscptical factions): je to ten příklad strany, kde vznikne frakce vyhraňující se proti evropské integraci, zatímco celková většina strany zaujímá k tématu kladné stanovisko. Frakcionalismus může být výsledkem prominentní pózy, která se veřejně oddělila od většinové pozice strany. Další příznaky indikátorů frakcionalismu leží v organizaci a identitě. Nejvíce zřejmý příklad tohoto způsobu opozice byla pozorována u *Britské konzervativní strany* (Taggart 1998: 368 – 369).

Taggartova analýza z roku 1998 se týkala jen západoevropských politických příkladů. V roce 2002 však Paul Taggart společně s Alekssem Szczerbiakem uveřejnili studii s názvem *The Party Politics of Euroscpticism in EU Member and Candidate States*. V textu oba autoři sdílejí názor, „že role politických stran je kruciální v procesu reprezentace euroskepticismu a právě téma evropské integrace nám poskytuje zaměření se na nové aspekty stranické soutěže v Evropě“ (Taggart, Szczerbiak 2002: 6). Ovšem zásadní je, že Taggart a Szczerbiak vytvořili typologii euroskepticismu. Jejich průzkum se rozšířil i na země střední a východní Evropy, které byly v té době kandidátskými státy EU. V podstatě předkládají distinkci mezi dvěma typy euroksepticismu – tvrdý a měkký.

TVRDÝ EUROSKEPTICISMUS (HARD EUROSCEPTICISM)

Existuje tam, kde je principiální opozice vůči EU a evropské integraci, a proto může být nalezena v těch stranách, které věří myšlence opustit členství v EU. Jde také o strany, jejichž politiky vůči EU jsou v opozici k celému projektu evropské integrace. Nebo alespoň tak, jak je v současnosti koncipován.

MĚKKÝ EUROSKEPTICISMUS (SOFT EUROSCEPTICISM)

Projevuje se tehdy, pokud není principiální výtky vůči Evropské unii nebo členství v Evropské unii. Ale existují obavy z jedné nebo z více politických oblastí, které vedou k vyjádření kvalifikované opozice vůči EU nebo takové obavy, kdy je aktuální cítění pro národní zájmy, i přes všechny nesouhlas s vývojem Evropské unie.

(Taggart, Szczerbiak 2002: 7).

U tvrdého eurposkepticismu se nám nabízejí dvě metody hodnocení. Předpokládáme, že strany by se mohly mobilizovat výhradně proti EU, jestliže by byly v opozici k tomuto principu. Druhá metoda se ptá, zda-li je opozice k EU orámována ve formě, která se omezuje na to, že EU je příliš kapitalistická/socialistická/neoliberální/byrokratická a to v závislosti na ideologické pozici strany – komunistické, konzervativní, sociálnědemokratické a populistické. Tato strana požaduje revokaci současného členství v EU, odmítnutí přítomné trajektorie vývoje. Takto podmíněná podpora členství v EU je ovšem v praxi přímou opozicí členství.

Naproti tomu měkkým euroskepticismus můžeme smysluplně chápat ten případ, kdy strana nebo strany užívají rétorické soutěže nad evropskými tématy jako součást jejich politického arzenálu. Měkký euroskepticismus zachycuje pozice, které konstituují skepsi ohledně cesty evropské integrace, která je aktuálně rozvíjena. V praxi to znamená, že jde o podporu Evropské unie v současné podobě, ale odmítá se následný integrační proces. Tato skupina odpůrců se také označuje jako efektivní euroskeptici (Taggart, Szczerbiak 2002: 7 - 8).

Taggart a Szczerbiak tvrdí, že rozlišení na měkký a tvrdý euroskepticismus vyžaduje navrhnout partikulární přístup k Evropě. Pro tvrdé euroskeptiky je signifikantní odmítání EU, neboť je ztělesněním „nepřítele“ (kapitalismus pro komunisty, socialismus pro pravici, byrokracie pro populisty, supraracionalismus pro nacionalisty, neoliberalismus pro socialisty). Naproti tomu pro měkké euroskeptiky, je EU problematická tehdy, pokud její rozvoj probíhá v opačných zájmech, politikách nebo tématech, než ta, která daní aktéři podporují. Autoři dospěli k názoru, že celkově je podpora pro euroskeptické strany vyšší v zemích centrální a východní Evropy (CEE) než v jádrových státech. Konkrétně 25.9 % versus 15.37 % ve starých členských státech (2002). V tehdy kandidátských zemích byla také vyšší podpora stran vyznávajících měkký euroskepticismus. I když je podpora pro euroskeptické strany vyšší v postkomunistických zemích, jde především o „strany měkkého euroskepticismu“. Tyto strany hrají v tamějších stranických systémech větší roli než ve starých zemích. Podpora pro tvrdé euroskeptiky ve střední a východní Evropě byla naopak nízká, ovšem v některých zemích přesto signifikantní (Taggart, Szczerbiak 2002: 8 - 16).

V roce 2003 uveřejnili autoři Taggart a Szczerbiak další studii s názvem *Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality*. V tomto opět zásadním textu se autoři příznačně ptají, co je to vlastně stranický euroskepticismus?

Pojem euroskepticismus se vyvinul více z žurnalistického diskurzu než z politické vědy a jeho vznik, jak již bylo zmíněno výše, je poměrně nedávný. Ačkoliv se mnoho politologů pokoušelo půjčit si a adaptovat termín, provést analýzu dopadů evropské integrace na domácí politiku a politické strany, tak přesto došlo k mnoho konceptuálním složitostem. Toto vyšlo nejvíce v patrnost, když se pokoušeli fenomén euroskepticismu analyzovat komparativní cestou. Taggart a Szczerbiak na jednu stranu vyzdvihují, že jejich dichotomie tvrdého/měkkého euroskepticismus byla kritizována a aplikována řadou výzkumníků, tak i tu skutečnost, že šlo o typologii pracovní a vyvíjející se s konkrétními objektivními skutečnostmi, které byly zasazovány do kontextu. (Taggart, Szczerbiak 2003: 6-7).

2.2 Typologie Kopecký a Mudde

Jestliže chceme pochopit širší souvislosti problematiky stranického euroskepticismus ve vztahu ke zkoumaným stranám KSČM i ODS, je třeba stručný exkurz i vypíchnutí relevantních příspěvků dalších autorů euroskepticismu.

Jednu z nejširších alternativních konceptualizací, která vychází z kritiky „tvrdý/měkký euroskepticismus“ dichotomie Taggart/Szczerbiak, vytvořili autoři Kopecký a Mudde. Jejich pojetí či spíše typologie je shrnuta v odborném textu *The Two Sides of Euroscepticism Party: Positions on European Integration in East Central Europe*. Kopecký a Mudde kritizovali duo Taggarta - Szczerbiaka a předkládají dva hlavní argumenty. Za první argumentují tím, že typologie Taggart/Szczerbiak je příliš široce definována. Tvrdí, že typologie je komprehensivní: „*tedy definice (euroskepticismu) v takovém širokém pojetí, které obecně vždy nesouhlasí se s jakoukoliv politikou či rozhodováním v EU. Tak právě s takovým pojetím nemůžeme vymezit (euroskepticismus)*“ (Kopecky, Mudde 2002: 300). Za druhé Mudde a Kopecký argumentují tím, že podpora opozici k členství dané země v Evropské unii nemůže být lakmusovým papírkem, pokud jej chápeme jako vytvořenou dichotomii „měkký/tvrký euroskepticismus“. A proto nelze chápat klíčovým rozdílem to, co bylo vyjádřeno napříč v celé kritické diskusi o evropské integraci.

		Support for European integration	
		<i>Europhile</i>	<i>Europhobe</i>
S U P P O R T f o r E U	<i>EU-optimist</i>	Euroenthusiasts	Europragmatists
	<i>EU-pessimist</i>	Eurosceptics	Eurorejects

Tabulka 1 – typologie euroskepticismu Kopecký/Mude

Zdroj: Kopecký, Mude 2003: 303

Definice podle Kopeckého a Mudeho je vytvořena méně obecně a více do hloubky. Na základě systémové teorie Davida Eastona rozlišují autoři mezi difusní a specifickou podporou pro evropskou integraci.

Difusní podpora: znamená podporu pro obecné myšlenky evropské integrace, které jsou základem Evropské unie.

Specifická podpora: naznačuje podporu pro obecnou praxi evropské integrace. Tedy čím je Evropská unie a co rozvíjí.

(Kopecký, Mude 2003: 300)

Kopecký a Mude se ve studii zabývají regionem střední a východní Evropy vč. České republiky. Podle autorů existují v ČR resentimenty, který mají hlavní příčinu v obavách ze ztráty státní suverenity s poukazem na zkušenost se Sovětským svazem. Pravicové strany rády

operují s údajným „socialismem“ bruselské byrokracie (ačkoliv toto téma je podružné z hlediska diferencí mezi českou levicí a pravicí). V době vzniku této studie spadaly do kategorie „Euroenthusiast parties“ tyto strany: KDU-ČSL, ODA, ÚS, ČSSD (Kopecký, Mude 2003: 305 – 306).

Autoři si všímají samozřejmě Občanské demokratické strany (ODS), která byla v době, kdy vznikla tato studie, největší pravostředovou stranou v ČR. Její bývalý lídr, Václav Klaus, byl v této době znám jako nejvíce hlasitý kritik Evropské unie v České republice.

Rozpor ODS:

Na jedné straně vidíme u ODS silnou proevropskou orientaci ve smyslu kulturní blízkosti, totiž fakt, že ČR náleží do sféry západní Evropy. Koaliční vláda ODS v 90. letech formálně požádala o členství ČR v Evropské unii (leden 1996) vč. akceptace ztráty jisté úrovně národní suverenity.

Na druhé straně je třeba říci, že ODS spatřuje v projektu evropské integrace rozšíření trhů a další prohloubení ekonomické spolupráce. I proto je strana tak nevýrazná, pokud jde o nedávný směr EU. Strana kritizovala mnohé aspekty současné EU a můžeme shledat jisté podobnosti mezi ODS a Britskou konzervativní stranou (British Conservative Party). Středem její kritiky je evropská byrokracie, údajná nadměrná regulace EU a přílišný důraz na sociální dimenzi evropských politik (EU politik). Rozšíření politické integrace v ODS není vítáno. Česká republika jako suverénní stát by neměla být rozpuštěna v evropském supersítě (Kopecký, Mude 2003: 306).

Kopecký a Mude dále ve své studii stručně představují stranické reálie v Polsku, Maďarsku a Slovensku. Euroskeptické strany existují ve všech čtyřech zemích CEE (země střední a východní Evropy), jejich volební podpora se pohybovala od 27,7 % k 2,3 %. Tak například autoři studie zařadili Václava Klause do kategorie *Europhiles*, zatímco údajný euroskepticismus Viktora Orbána v Maďarsku je hodnocen jako *Euroenthusiasts*. Viktor Orbán si podle autorů více všímá reality mezi EU a možnostmi jejího východního rozšíření (Kopecký, Mude 2003: 318).

Jestliže resentimenty vůči EU reflektují aktuální trendy přístupového procesu, je zde perspektiva pro dosažení pozitivního konsenzu. Alespoň do doby, než skončí formální přístupový proces. Dále je zde také silný vztah mezi ekonomickou reformou a podporou pro

EU, v obráceném gardu to platí také. Kromě toho jsou zde dva důvody, proč strany přijímají více negativních stanovisek k Evropské unii:

1. *v EU se stalo definovatelné, které politiky je možné ovlivňovat.*
2. *EU se pomalu, ale jistě stává relevantním tématem politiky v zemích CEE, které vzrůstá s rozšiřující se dostupností informací a znalostí.*

(Kopecký, Mude 2003: 319).

Table 1 Percentage of votes and number of seats for each category of ECE parties in the latest lower house elections

Category	Czech Republic (1998)		Hungary (1998)		Poland (2001)		Slovakia (1998)	
	Votes (%)	Seats (N = 200)	Votes (%)	Seats (N = 386)	Votes (%)	Seats (N = 460)	Votes (%)	Seats (N = 150)
Euroenthusiasts	49.9	113	72.8	323	65.8	323	58.1	93
Europragmatists	—	—	13.2	48	—	—	27.0	43
Eurorejects	14.9	24	5.5	14	18.1	91	10.4	14
Eurosceptics	27.7	63	2.3	0	15.1	44	—	—

Source: Essex Database on Elections in Eastern Europe (www.essex.ac.uk/elections).

Notes: The votes and seats of parties considered in our survey are included only if they contested the elections. For Hungary, the votes are the percentage of list votes; the seats do not include one independent. For Poland, the seats do not include two representatives of the German minority (MN). In Slovakia, the KDH was elected as part of the mainly Euroenthusiast SDK, and is therefore not included. However, in January 2002 KDH support was at 7.2% according to an MVK poll.

Tabulka 2 – procentuální pro podpora pro strany a počet křesel v dolní sněmovně v posledních parlamentních volbách (2003) v regionu CEE

Zdroj: Kopecký, Mude 2003: 317

Autoři Kopecký a Mude věří, že komplex mezi-vztahů mezi ideologií a strategií přímo souvisí s mnohovrstevnou přirozeností konceptu euroskepticismu – jak bylo ukázáno v typologii. Základní změny ve stranické pozici se dějí pouze ve vertikální dimenzi naší typologie. Strany posunují svou pozici do dimenze „podpory pro EU“, ale nikoliv pro dimenzi „podpory pro evropskou integraci“. Ideologie je důležitá v procesu odmítání ideje evropské integraci, zatímco strategie může hrát důležitou roli ve vyjádření stranické podpory pro EU. Naše obecná propozice je podporována shodou mezi individuální stranickou pozicí a členstvím v rodině stran. Jestliže strana hraje důležitou roli v určování stranické pozice v dimenzi „podpory pro evropskou integraci“, můžeme očekávat, že všechny strany patřící do jedné stranické rodiny mají v dané dimenzi stejnou pozici. Podle Kopeckého a Mudeho

existuje dobrý základ pro argument, že ideologie je hlavním faktorem vysvětlující pozici politických stran. Tyto strany přijímají témata, která obklopují současný proces evropské integrace. Závěr je odvozen z empirické analýzy stran střední a východní Evropy, ale též byla teorie přenesena do popření konceptualizace stranické pozice EU ve dvou dimenzích⁵. Vytvořená typologie je také ideální ve smyslu dynamické povahy individuální stranické pozice a navrhuje možný směr vývoje. Určuje cíle a strategie politických elit tak, jak se budou vyvíjet (Kopecký, Mude 2003: 319 – 321).

2.3 Reakce na kritiku Kopecký/Mude

Ačkoliv Taggart a Szczerbiak souhlasí s celkovou kritikou Kopecký/Mude, avšak mají k výše uvedené klasifikaci přeci jen výhrady. Menší výhradu mají autoři původní terminologie k užití právě názvosloví Kopecký/Mude. Jde o to, že se odchylují od obecného užití pojmu euroskepticismus. Nahrazují to, co by obecně mělo být považováno za euroskeptické postoje. V lidovém smyslu termín euroskepticismus zahrnuje obé: principiální a podmíněnou opozici k projektu evropské integrace. Na druhou stranu, Kopecký/Mude odkazují k principiálním oponentům evropské integrace buď všeobecně jako „*Europhobes*“ nebo specificky, pokud je toto kombinováno s kritikou současné či budoucí trajektorie Evropské unie. Tato druhá skupina se nazývá „*Eurorejects*“ (Taggart, Szczerbiak 2003: 7 - 8).

Kopeckého a Mudeho „*Europragmatists*“ v sobě zahrnují strany, které jsou v opozici k evropské integraci ve svém principu, ale logicky podporují pozdější rozšíření suverenity Evropské unie a prohlubující se integraci, která současné trajektorie představuje. Podle Taggarta Szczerbika je přípustnější u určitých stran dospět k závěru, že se nehodí do dané typologie, než si vymýšlet další separátní a nelogickou kategorii právě pro tyto strany.

A konečně Taggart a Szczerbiak představuje nejvíce důležitý argument proti typologii Kopecký/Mude. Autoři věří, že kategorie „*Euroenthusiast*“ je příliš všezahrnující a nezachycuje plný rozsah odlišných přístupů k Evropské unii, které jsou už jakoby zahrnuty uvnitř daného pojetí. Tato definice v praxi produkuje divné spojení – *Polskou rolnickou stranu* a maďarskou stranu *FIDESZ* ve stejné skupině s polskou *Občanskou platformou* a

⁵ dvojrozměrná stranická dimenze:

maďarskou *Aliancí svobodného občana*. Problém je zvýrazněn faktem, ve kterém by současné členské země pravděpodobně mohly zahrnout takové strany jako německou *CDU*, *Gaullisté* ve Francii či *Forza Italia* v Itálii. Kopecký/Mude klasifikace jinými slovy nereflektuje onen fakt, že právě opozice k Evropské unii je sama začleněna do struktury EU – podpora je možná jak pro kategorickou, tak i pro podmíněnou opozici (Taggart, Szczerbiak 2003: 9). Ale jak opět tvrdí Taggart a Szczerbiak, je nutno určit pozici euroskeptických stran uvnitř širší typologie stranické pozice v Evropě, která reflektuje rozdíly napříč široce přijímaným „*Euroenthusiast*“ blokem stran (Taggart, Szczerbiak 2003: 9).

Taggart a Szczerbiak si všímá okolností u kandidátských zemí na členství v EU (článek byl uveřejněn v roce 2003, významné rozšíření pak v roce 2004). Podle autorů je obtížné identifikovat stranické stanovisko ohledně evropské integrace skrze EU principy nebo současnou trajektorii EU. Důvod je nasnadě. Mnoho stran tuto problematiku vůbec neartikuluje nebo ji jednoduše neobsahuje. Velmi málo stran postavilo svou pozici na vztahu k EU, který si jednoznačně prosazovala Občanská demokratická strana (ODS) pod vedením Václava Klause – paradigmatický případ euroskeptické strany – v principu proevropský, ale odmítající současný kurz Evropské unie (Taggart, Szczerbiak 2003: 11). Konkrétně příklad euroskepticismu – ODS, dostala se tak do hledáček již dvou autorských dvojic. Občanští demokraté provokovali a podněcovali diskusi. Na druhé straně, jak Kopecký/Mude, tak i Taggart/Szczerbiak si příliš nevšímají nebo vůbec neuvádějí KSČM.

Taggart a Szczerbiak také nastínili docela zásadní otázku, a sice co *stranický euroskepticismus není?* Je to reakce na kritiku, která se objevila po zveřejnění konceptu tvrdý/měkký euroskepticismus.

Tyto argumenty a komentáře k nim shrnuli ve čtyřech bodech:

- 1. *Kritika EU pro nedostatek reflexe zájmů národních států***
- 2. *Kritizování zvláštních politik EU***
- 3. *Opozice k rozšíření EU***
- 4. *Kritizování EU za nedostatečnou integraci a nedemokratičnost***

(Taggart, Szczerbiak 2003: 11).

1. Autoři se dotazují, zda-li lze dohody o rozpočtu nebo dohody o rozšiřování unie považovat za euroskepticismus? Tento argument byl podroben kritice. Taggart a Szczerbiak nakonec odmítají ideu kritiky EU, která jednoduše vede k nedostatku reflexe národních zájmů. Toto není dostatečné, pokud jde o deskripci stranického euroskepticismu.
2. Autoři se přiklánějí k argumentu, že strana, která stojí v opozici vůči jedné nebo dvěma politikám Evropské unie, není možné jednoduše klasifikovat jako euroskeptickou. Taggart a Szczerbiak proto navrhují rozlišit mezi „jádrovými“ politikami EU a těmi, které stojí na periferii – „periferními“. Zřejmým příkladem je Evropská měnová unie (EMU)⁶. Je problematické, aby politická strana stála o prohlubování integrace, ale zároveň stála v opozici k projektu EMU. Rovněž dobře poslouží příklad Evropské ústavy v *Konventu o budoucnosti Evropy*. Je problematické podporovat současnou trajektorii a být v opozici k tomuto projektu (Taggart, Szczerbiak 2003: 13 - 14). Článek vznikl v roce 2003, kdy probíhala v EU aktuální diskuse o Evropské ústavě⁷, vč. existence Konventu. Tento argument je opět důležitý či spíše relevantní, hodnotíme-li působení ODS a její dlouhodobý negativistický vztah k měnové unii a dalšímu prohlubování integrace.

⁶ „Závěrečným krokem v procesu integrace členských států zemí Evropských společenství (ES) je vytvoření Evropské měnové unie (EMU); dohoda o jejím vytvoření byla přijata na 46. vrcholné schůzce ES 9.-10. prosince 1991 v Maastrichtu (Nizozemsko), 16.-17. června 1997 revidována summitem v Amsterdamu (uzavřena amsterdamská smlouva, podepsána šefy států a vlád EU 2. října 1997, v platnost vstoupila 1. května 1999, viz dokumenty v db euro s klíčovým slovem "amsterdam" či "maastricht"). (<http://www.epravo.cz/top/clanky/evropska-menova-unie-vyvoj-clenove-a-aktualni-udalosti-272.html>, 18.5. 2013).

⁷ „Během uplynulých dvaceti let se postupně vyvíjely smlouvy, které určovaly vývoj Evropské unie a podporovaly její integraci. Postupně byl podepsán **Jednotný evropský akt** (1986), **Maastrichtská smlouva** (1992), **Amsterdamská smlouva** (1997) a **smlouva z Nice** (2001). Od února 2002 do června 2003 pak pracoval **Konvent** složený ze zástupců 15 členských i 13 kandidátských zemí na textu **Ústavní smlouvy**. Její výsledný text byl podepsán 29. října 2004 v Římě. Diskuse nad textem byla po celou dobu přístupná na webových stránkách Konventu. Ústava v zájmu srozumitelnosti a jasnosti nahrazuje všechny stávající Smlouvy jediným textem. Jedním z jejích cílů je zlepšit orientaci ve smluvních dokumentech EU. Je rozdělena do preambule a 4 částí, připojeny jsou dále dvě přílohy - Protokoly a přílohy I a II a Prohlášení a závěrečný akt. Do Ústavy byla jako část II začleněna Charta základních práv EU přijatá v Nice v prosinci 2000. Evropská ústavní smlouva z velké části přebírá a případně upřesňuje ustanovení již existujících smluv. Zároveň do ní byla zapracována některá nová ustanovení, která oproti současnému stavu přináší změny ve fungování EU. Tyto změny se týkají jak oblastí spolupráce v rámci EU (tj. jednotlivých společných politik), tak složení evropských institucí a způsobů jejich rozhodování. Pro občana EU jsou nejdůležitějšími částmi ústavy Část I a II. Část II tvoří Charta základních práv EU. V Části I jsou pak z hlediska práva na informace, účasti na rozhodování a občanských práv významné především Hlava II - Základní práva a občanství Unie a Hlava VI - Demokratický život unie. Ústavní smlouva stanoví, že ji všechny státy musí ratifikovat podle svých vlastních ústavních pravidel (schválením parlamentem a/nebo referendem). Pokud smlouvu do dvou let od podpisu ratifikují pouze čtyři pětiny členských států, bude se touto otázkou zabývat Evropská rada.“ (<http://obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=ej--1-&t=238347>, 6.4. 2013).

3. Opozice k rozšiřování EU nemusí nutně existovat, tj. stranám vadí pouze poskytování dalších kompetencí nebo prohlubování integrace EU. To jinými slovy znamená, že euroskeptické strany mohou sice podporovat rozšíření EU, ale nikoliv prohlubování integrace. Tyto názory počítají s oslabením institucí EU, rozmělněním a destrukcí – cesta podkopávání (Taggart, Szczerbiak 2003: 14). Opět symptomatické pro názory Václava Klause, potažmo ODS.
4. Lze považovat za euroskeptické ty strany, jež kritizují EU z hlediska nedostatečné integrace? Tato úroveň diskuse se často vede mezi novou levicí a často se jedná o strany zelených. Tento požadavek ruku v ruce často volá po větší demokratizaci Evropské unie. Jak autoři dodávají, je zřejmě těžké přesně určit, kdy bude strana euroskeptická a kdy ne. Záleží na tom, o čem daný subjekt referuje, jakých cílů chce dosáhnout. Volání po navrácení pravomocí národním vládám může být příznak euroskepticismu, na druhou stranu více kompetencí pro Evropský parlament – více demokracie, může být znakem toho, že strana euroskeptická není (Taggart, Szczerbiak 2003: 15).
5. Taggart a Szczerbiak ve svých odborných člancích rozvádějí úvahu, jak by měly být měřeny/určovány euroskeptické strany. Tato otázka je neoddělitelně spjata s měřením a testováním návrhů k úrovním euroskepticismu uvnitř odlišného stranického systému. Jen pokud víme, které strany jsou euroskeptické a které ne, dokážeme určit resp. můžeme se pokusit zjistit úroveň stranického euroskepticismu. K tomu se hodí analýza volební podpory stranám v nedávných parlamentních volbách vedle již existujícího seznamu stran, které považujeme za euroskeptické. Toto zůstává platným příkladem, který zajistí definici euroskeptické strany, kterou můžeme operacionalizovat. Volební podpora stran nám sice může poskytnout hrubý, ale přeci jen jednoduchý a zřejmý indikátor důležitosti těchto volebních stran uvnitř jejich národních stranických systémů, ačkoliv nám to neposkytuje průvodce úrovněmi podpory pro euroskepticismus.

U výzkumu euroskepticismu je nemálo důležitá otázka příčiny vzniku tohoto fenoménu. Existující literatura vychází ze dvou základních faktorů v soutěži politických stran:

1. *ideologicko-programový faktor*
2. *strategicko-taktický*

Stranická pozice v Evropě byla rozlišena od stranických ideologicko-programových předpokladů, které jsou zakořeněné v samotné pozici v termínech historických a současných štěpení (Taggart, Szczerbiak 2003: 16 - 17).

Široké stranické podrývání pozice Evropy je určováno směsí stranické ideologie a tím, co vnímáme jako zájmy jejích členů. Relativní důležitost těchto dvou příčinných faktorů závisí na tom, zda-li jsou více ideologické, hodnotově založené, orientované na cíl či jen více pragmatické, zájmově založené „office-seeking“ strany. Zda-li strany užívají Evropy ve stranické soutěži či ne, záleží na volební strategii, koaličnímu formování a taktice vládní účasti. Podle Taggarta a Szczerbanika může studium euroskepticismu přispět k nikoliv pouze k debatě o dopadech evropské integrace na domácí politiku, ale také vlastně na studium stranické politiky obecně (Taggart, Szczerbiak 2003: 21).

2.4 Typologie Flood a Usherwood

Pokud chceme být spravedliví k dalším autorům, je nasnadě zmínit i další relevantní příspěvky na téma stranický euroskepticismus. Velmi ambiciózní a všezahrnující pokus o rozvoj klasifikačního schématu, který předchází euroskepticismu, vytvořili Flood a Usherwood. Strany autoři klasifikují na základně šesti kategorií:

- **Rejectionist** – pozice jdoucí buď proti členství v EU nebo účasti v některé dílčí instituci nebo politice.
- **Revisionist** – buď pozice zastávající návratu státních pravomocí – revize hlavních smluv EU ve vztahu k vlastní konfiguraci EU popř. v relaci k jedné nebo více místním politikám.
- **Minimalist** – pozice akceptující status quo, ale odporující následující integraci. Buď ze samotné struktury nebo z partikulární politické oblasti.
- **Gradualist** – pozice podporující následnou integraci buď systému jako celku nebo v některé dílčí oblasti politiky do té míry, jakým je proces pozvolna brán v potaz.
- **Reformist** – pozice konstruktivního zapojení zdůrazňující potřebu zlepšení jednoho nebo více existujících institucí.

- **Maximalist** – pozice mající v oblibě tlak na existující procesy. A to tak rychle, jak je to jen uskutečnitelné směrem k vyšší úrovni integrace. Buď celkovou strukturou nebo konkrétní oblastí politiky.

Floodova typologie směřuje k obecnému problému definování stranické pozice v evropských tématech, včetně eurosekticismu. Jde o více komplexní typologii, je tu obtížnější operacionalizovat a kategorizovat strany. Nicméně jak typologie Flood, tak i Kopecký/Mude vyžadují množství dat v řádu určení široké stranické pozice s úrovní přesnosti, která je vyžadována k plné operacionalizaci jich samých a tento druh informací není často dostupný (Taggart, Szczerbiak 2003: 10).

Britští autoři Flood a Usherwood představují alternativní typologii. Kritizují ostatní autory v tom, že přináší jednostranný pohled na euroskeptické strany, tj. jen pouze prosté odmítání evropské integrace. Základem rozdělení euroskepticismu v současnosti je stupeň podpory pro nebo proti, v tomto případě EU integrace v obecných nebo specifických aspektech. Takovéto závěry jsou však více méně přibližné.

Místo toho autoři zvolili konvenční pojmenování, která jsou umístitelná v obecném politickém diskurzu. Použité termíny jsou dle autorů maximálně neutrální a přecházejí neúmyslnému vkládání ideologických přístupů do analytických soudů založených na kategoriích. To se nazývá tenká typologie (Flood, Usherwood 2005: 6).

2.6 Typologie Conti

Podle italského autora Nicolò Conti se euroskeptické strany nalézají na periferii, zatímco v jádru, až na výjimky, takové nebyly identifikovány. Conti také tvrdí, že euroskepticismus u středových stran se projevuje spíše frakčními konflikty více než nějakou celostranickou doktrínou či ideologií. Tato argumentace vede k integraci kartelového modelu⁸ politických stran podle toho, které jádro je obvykle v kartelu vládních stran a má přístup ke státním zdrojům. Strany na okraji jsou naopak exkludovány. Euroskepticismus byl popsán

⁸ S pojmem kartelová politická strana přišli politologové Katz a Mair. Oba autoři používají dialektickou metodu vzniku politických stran. Vzniká v 70. letech 20. století, je ideologicky rozprostřena, její vznik je spojen s existencí masového volebního práva. Strana je podporována státními příspěvky a je prorostlá do struktur státu. Stranu řídí političtí profesionálové nebo jiné elitní skupiny. Členská základna hraje marginální roli resp. zdůrazňuje se role individuálního člena (Katz, Mair 1995: 18).

jako jedna z tváří antisystémových protestních stran, které jsou systematicky vyčleňované z přístupu ke státním zdrojům. (Conti 2003: 8). Conti zkoumal italský stranický systém do poloviny 90. let.

Euroskepticismus budou spíše odmítat strany, které participují na systému a mají z něj prospěch, nejde jim o destrukci systému jako takového. Rozlišení stran na jádro/periferie (core/periphery) je silným predikátem stranického přístupu k evropské integraci, zatímco neexistuje lineární vztah mezi pravo-levou ideologií ve stranickém přístupu k EU (Conti 2003: 8). Stranický přístup proto záleží na stranických zájmech a na jejich relativní pozici ve stranickém systému. Zatímco zájmy a ideologie jsou dlouhodobé proměnné, soutěž mezi vládou a opozicí očekává, že dopad stanoviska euroskepticismu bude větší (Conti 2003: 9).

Hypotéza Nicoló Conti spočívá v tom, že evropská témata byla spravována domácími stranami skrze organizační logiku existujících vzorů stranické soutěže. Jinými slovy lze říci: prostorová pozice strany napříč politickým spektrem a její pozice směrem k vládě vysvětluje její přístup k evropské integraci (Conti 2003: 10). Studie Contiho zohledňuje vztah prostorové pozice každé strany v termínech centrum/periferie a jejího přístupu k EU (Conti 2003: 11). A konečně Conti tvrdí, že stranický euroskepticismus více ovlivňuje účast strany ve vládě a v opozici (Conti 2003: 11). Vládní rolí vytváří prostředí, které více podporuje EU resp. je vstřícnější k jejím politikám.

Přístup, který předkládá Conti, pracuje rovněž se třemi dimenzemi stranického prostoru⁹, které dokáží problematiku více vysvětlit. Szczerbiak a Taggart pracují s dvojdimenzionálním pojetím stranického prostoru (viz. výše). Jsou přesvědčeni, že strany euroskeptické jsou v pravé i levé ose politického spektra. Nejjednodušší pojetím stranického prostoru je jednodimenzionální¹⁰ (osa levice-pravice).

Conti navrhuje rozdělit strany do podskupin, jež generují a více upřesňující analýzu:

A. levostředové strany

B. pravostředové strany

⁹ trojrozměrná stranická dimenze:

¹⁰ Jednorozměrná dimenze stranictví: podle Sartoriho jde v podstatě o ideologickou stranickou soutěž na ose levice-pravice která se v Evropě postupně ustanovila po francouzskou revoluci (Sartori 2005: 338 – 341).

C. extrémně levicové strany

D. extrémně pravicové strany

Conti tvrdí, že právě skupina A a B není reflektována v typologii Szczerbiak a Taggart (Conti 2003: 13). Pro autora je důležité měřit trojdimenziálnost stranické soutěže, a proto dále navrhuje tyto podskupiny:

A. levostředové strany ve vládě

B. levostředové strany v opozici

C. pravostředové strany ve vládě

D. pravostředové strany v opozici

E. extrémně levicové strany ve vládě

F. extrémně levicové strany v opozici

G. extrémně pravicové strany ve vládě

H. extrémně pravicové strany v opozici

(Conti 2003: 14).

Conti také rozšiřuje typologii Szczerbiaka a Taggarta tvrdý/měkký euroskepticismus. Přidává kategorie funkční a identitární europeismus (viz. tabulka 5).

Funkční europeismus

Jde o strany, které připisují svou podporu evropské integraci k prioritním cílům: přináší domácí zájmy nebo specifický stranický zájem odlišný od integrace. V tomto případě pro-europeanismus je funkční sám o sobě. Jinými slovy můžeme říct, že evropská integrace není dobrá sama o sobě, ale je dobrá pro dosažení ostatních cílů. Postoj strany se může měnit podle kontextuálních zájmů. Tento přístup je tedy vystaven obsahovým faktorům, který strany vyjadřují podmínkou podpory k evropské integraci (Conti 2003: 18).

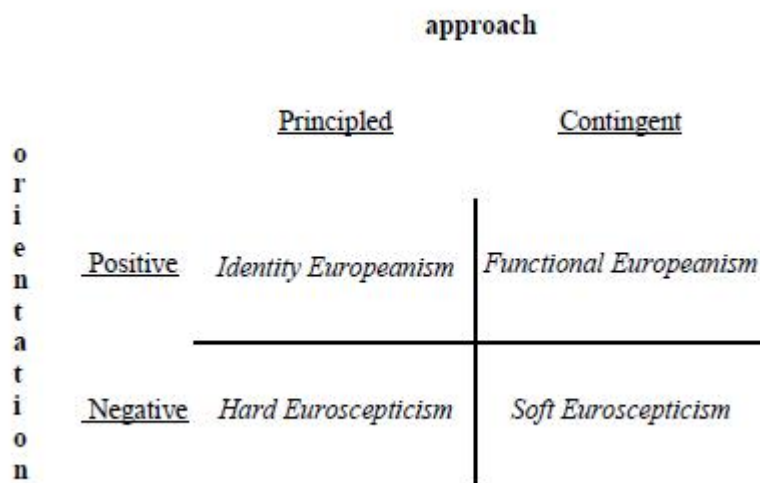
Identitární europeismus

Proces není prezentován v kategoriích náklady/benefity pro domácí politickou scénu či na konkrétní stranu. Namísto toho jsou zvýrazňovány pozitivní vlastnosti evropské integrace

– dosažení možných výstupů. Je navrhována další integrace a její prohloubení je považováno jako zvláštní stranický cíl. Nedosažení výstupů je přičítáno na vrub právě nedostatečně hluboké integraci (Conti 2003: 18). Podle Contiho měkký euroskepticismus a funkční europeismus jsou vzájemně flexibilní kategorie ve smyslu, který přesunuje jednu kategorii ostatním. Kategorie tvrdého euroskepticismu a identitárního europeismu jsou principiálně, a proto více stabilními kategoriemi (Conti 2003: 20).

Nakonec přichází N. Conti se dvěma odlišnými dimenzemi euroskepticismu:

1. *tento přístup je u stran, které jsou k tématům EU více specifické, principiálně s ideologickým pozadím. Nebo zda-li jsou pragmatické/závislé na kontextu a tedy podmíněné.*
2. *orientace stran strany rozvíjí o to, zda-li budou skeptické nebo podporovatelské vůči EU.*

Tabulka 3 – typologie N. Conti

Zdroj: Conti 2003: 21

N. Conti své hypotézy ověřil empirickým důkazem na případu Itálie. Konkrétně šlo o Itálii do roku 1994. Různé systematicky prováděné výzkumy potvrdily, že Itálie je nejvíce „Euroenthusiastic“ členským státem EU. Contiho typologie podložené empirií Itálie 90. let je

zajímavou ukázkou trojdimenzionálního pojetí stranické soutěže. Na jedné straně pravolevá ideologie, na druhé straně vlastnosti jádro/periferie. Jeho přístup je nosný i z hlediska kontextu této diplomové práce. Opět můžeme vyslovit hypotézy ve vztahu KSČM a ODS. KSČM spíše jako strana periferní, ODS v politickém středu nebo strana kartelová, a nebo strana, která se účastnila vládní role. Zatímco KSČM stojí od roku 1990 v opozici.

Mezi hlavní přínosy Contiho typologie patří rozšíření a doplnění známých typologií o originální prvky. Do svého rámce přidává i typy stran, kterou jsou nejen euroskeptické. Navrhuje v této souvislosti užít dvě dimenze stranictví – levice vs. pravice a opoziční strana vs. vládní strana.

2.7 Revidovaná typologie Paula Taggart a Alekse Szczerbiaka 2008

Autoři Taggart/Szczerbiak do značné míry přijímají kritiku autorů Kopecký/Mude. Akceptují, že definice měkkého euroksepticismu je velmi široká a obsahuje i strany, kterou mohou být de facto proevropské. Rovněž přijímají kritiku, která příliš zohledňuje proměnu členství v EU. Mnohem důležitější je pozice strany směrem k Evropě (Szczerbiak, Taggart 2008: 242), ať už je daná země v EU či ne.

I když Szczerbiak a Taggart přijímají kritiku dvou Kopecký/Mude, tak zároveň tuto typologii podrobují výtkám. Tvrdí, že v kandidátských zemích je obtížné určit stanovisko buď na evropskou integraci uvnitř EU v principu nebo na současnou trajektorii EU. Důvodem je to, že mnohé strany toto zřetelně neartikulují nebo to nepovažují za důležité. Velmi málo stran v postkomunistických zemích si vytvořilo k EU takovou pozici, jakou poskytnul Václav Klaus nebo Občanská demokratická strana. Jde o paradigmatický případ strany podle typologie Kopecký/Mude v čase, kdy byla kandidátskou zemí (Szczerbiak, Taggart 2008: 246). Při ověřování dvou zmíněných hypotéz v kontextu zkoumání KSČM a ODS je též nutno přihlídnout k poslední revizi Taggart Szczerbiak z roku 2008.

Nové redefinice tvrdého a měkkého euroskepticismu:

TVRDÝ EUROSKEPTICISMUS (HARD EUROSCEPTICISM) 2008

- byl reformulován na základě kritiky Kopecký/Mude a termínu „*Eurorejectionism*“. Tvrdý euroskepticismus může být definován jako principiální opozice k projektu evropské integrace, jež je vtělena do EU. Jinými slovy je založen na odmítání prohlubování nebo přesunu moci k supranacionálním institucím jako je EU (Szczurbiak, Taggart 2008: 247 – 248).

MĚKKÝ EUROSKEPTICISMUS (SOFT EUROSCEPTICISM) 2008

- tedy to, co je zjednodušeně nazýváno euroskepticismus. Je tam, kde není principální výhrada k projektu evropské integrace – prohlubování a přesun pravomocí na EU, avšak je zde opozice k současnému nebo budoucímu směřování, které je založeno na rozšíření pravomocí (Szczurbiak, Taggart 2008: 248).

2.8 Volba adekvátní typologie, operacionalizace teorie a metoda práce

V následující empirické části mé diplomové práce budu vycházet z teoretických koncepcí Paula Taggarta z roku 1998 a dále ze společné typologie Taggart/Szczurbiak z let 2002 a revidované v roce 2008. Ačkoliv jsem v logické a kontextuální návaznosti uvedl i jiné podstatné typologie stranického euroskepticismu od více méně známých autorů, musím vysvětlit argumenty, proč padla právě volba koncepci Taggarta a Szczurbiaka. V následujících bodech shrnuji důvody, proč je pro mě daná typologie adekvátní:

1. Typologie Taggart/Szczurbiak představuje ve své podstatě základní a dobře aplikovatelný model. Definice měkkého/tvrdého euroskepticismu nabízí velmi široké pole použití v různých stranických systémech a v různých stranách politického spektra. Jak v západní Evropě, tak i v regionu CEE. Z tohoto prostého důvodu bude aplikace vhodná i v kontextu mnou zvolené metody – diskursivní analýzy. Tato technika dobře poslouží k objasnění hypotézy, zda-li je KSČM a ODS euroskeptická.

2. Dalším argumentem, proč vycházet z prací Paula Taggarta, je dobrá operacionalizace, stanovení klíče, kterým bude ověřována druhá hypotéza v empirické části. Pro distinkci euroskepticismu KSČM a ODS je inspirativní prvotní studie P. Taggarta z roku 1998, jež uvádí čtyři typy euroskeptických stran: a) euroskeptické strany jednoho tématu, b) protestní euroskeptické strany, c) zavedené strany s euroskeptickou pozicí a d) euroskeptické frakce. Na základě tohoto klíče lze následně stanovit i to, která strana z naší studie bude stranou měkkého euroskepticismu.
3. V neposlední řadě jsem se rozhodl pro tento koncept z toho důvodu, že autoři Taggart a Szczerbiak byli schopni do své teorie zapracovat kritiku a argumenty dalších studií o euroskepticismu. V této souvislosti jde zejména o reflexi námitek, na které upozornili Kopecký a Mude. Do diskuse o euroskepticismu vstoupily však i práce Contiho nebo Flooda a Usherwooda. Na základě kritických výtek postupně došlo k revizi konceptu tvrdý/měkký euroskepticismus. Ku prospěchu autorů hovoří i velké procento citací těchto prací a tedy ohlas v akademické obci. Oba mnou zvolení autoři také předložili nejvíce vědeckého materiálu a vědeckých prací na toto téma.

Způsob operacionalizace:

Jak již bylo naznačeno výše, je třeba operacionalizovat uvedenou typologii, stanovit kritéria výzkumu, tj. nalezení odpovídajícího klíče.

Připomeňme si znovu výzkumné otázky:

- 1) *Je KSČM a ODS euroskeptická dle vymezení typologie Taggarta a Szczerbiaka a v jakém smyslu?*
- 2) *Existují rozdíly a shody mezi euroskepticismem ODS a KSČM?*

Výzkumná otázka č. 1 chce v podstatě nalézt odpověď na typ použitého euroskepticismu podle typologie Taggart/Szczerbiak. Tato otázka bude řešena pomocí vědecké metody společenských věd – **diskursivní analýzy**.

Jestliže nám bude v empirické části zodpovězena otázka, zda-li se jedná o měkký nebo tvrdý euroskepticismus, je možné přistoupit k otázce č. 2. Neboť tato otázka bude primárně zkoumat, jaké hledisko či s jakou úrovní euroskepticismu pracují inkriminované politické strany KSČM a ODS. Tedy bude nás zajímat měřítko **obsahové** nebo **funkční**.

Klíčem k tomu, jak rozlišit distinkce mezi obsahovým a funkčním euroskepticismem poskytne raný text Paula Taggarta z roku 1998, který rozlišuje čtyři typy euroskeptických stran.

- A. euroskeptické strany jednoho tématu,*
- B. protestní euroskeptické strany,*
- C. zavedené strany s euroskeptickou pozicí a*
- D. euroskeptické frakce.*

(Taggart 1998: 368 – 369).

Zvolená metoda diskursivní analýzy bude využívat těchto empirických materiálů:

- programové dokumenty
- jiné typy dokumentů (manifesty)
- konkrétní projevy euroskepticismu – vně strany i navenek směrem k ostatním aktérům stranického spektra – odpor stran k určitým politikám
- politologické analýzy
- rozhovory s relevantními stranickými představiteli

Předkládaná diplomová práce, jak již bylo řečeno výše, využívá ve své empirické části diskursivní analýzu, aby se později v rozlišení distinkcí stranického euroskepticismu vrátila k původní typologii euroskeptických stran dle Paula Taggarta.

Nyní udělám stručný exkurz do této metody, alespoň tak, jak ji definuje metodologie v sociálních vědách. Jestliže hovoříme, že použijeme metodu diskursivní analýzy, je vhodné zvolit i konkrétní typ analýzy. V této diplomové práci jsem se inspiroval teorií vypracovanou Normanem Faircloughem – *kritická diskursivní metoda*.

Kritická diskursivní analýza je zainteresována s kontinuitou a změnou v úrovni, která je více abstraktní, více strukturální. Kritická analýza diskurzu není viděna jen jako jazyková analýza. Text v odlišných diskurzech, žánrech, stylech je vykreslen a artikulován společně (Fairclough 2003: 3). Mezi výhody, které přináší diskursivní analýzy, lze zařadit např. velkou metodickou škálu. To může přispět ke zkoumání daného fenoménu, ať už z pozice epistemologické¹¹ nebo ontologické¹. I když nástroje, se kterými pracuje diskursivní analýza

¹¹ „Epistemologie (z řeckého *epistémé*, poznání, rozumění) je jednou ze základních filozofických disciplín. Zabývá se původem, předmětem, rozsahem a výsledkem poznání. Takto chápaná je epistemologie synonymem pro teorii poznání.“ <http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Epistemologie>, 24.07. 2013

byly použity i pro jiné společensko-vědní obory, velmi dobré uplatnění právě našla v politologii a mezinárodních vztazích. Na rozdíl od vysvětlující metodologie, která využívá pevná pravidla a postrádá jistou dynamičnost, je předností diskurzivní analýzy rámec metodologie, která se pojímá interpretativně. Zkoumá takový význam, jenž kolektivy a jedinci dávají realitě a také i proces, kterým se ona realita konstruuje (Beneš 2008: 120 – 121).

Mezi současné nevýhody diskurzivní metody patří zejména určitá neukotvenost klíčového pojmu „diskurz“. Některé typy analýzy jasně vymezují pojmy jako diskurz. Avšak na straně druhé neexistuje shoda v chápání diskurzu v různých typech diskurzivní analýzy (Beneš 2008: 121). Pro potřeby této diplomové práce si vypůjčím definici Normana Fairclougha: „*termín diskurz signalizuje určitý pohled na jazyk – jako element sociálního života, jenž je pevně sepnut s ostatními součástmi. Nicméně, může být užit partikulárně, ale obecně*“ (Fairclough 2003: 3 – 4). Příklad taktové partikulárního diskurzu může být politický diskurs neoliberální ekonomie u liberálních stran nebo politika třetí cesty u stran sociálně-demokratických.

3 Euroskepticismus KSČM a ODS

Tato kapitola má empirický charakter a má za úkol ověřit hypotézy a nalézt odpovědi na výzkumné otázky. A právě výzkumné otázky budou ověřovány na základě diskurzivní analýzy stranických textů. Diskurzivní analýza se pokusí určit typ stranického euroskepticismu na škále měkký/tvrký dle typologie Taggart/Szczerbiak. Následně bude ověřeno euroskeptické kritérium stranických subjektů: obsahové versus funkční. Jak jsem uvedl v úvodu práce, byly zvoleny příklady dvou politických stran stranického systému České republiky – Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) a Občanská demokratická strana (ODS). Obě strany se pravidelně účastní voleb do parlamentu a získávají zastoupení v dolní komoře parlamentu - v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky (PS PČR), jakožto i do Evropského parlamentu (EP). Časová rovina analýzy je ohraničena dvacetiletím 1990 resp. 1992 až rokem 2012. Tedy od chvíle prvních svobodných parlamentních voleb po roce 1989, ve kterých se strany etablovaly, až po poslední sněmovní volby v roce 2010 a dva následné roky vývoje stranického systému.

Jak první bude analyzována KSČM, poté ODS. V první řadě bude sledována výzkumná otázka, která potvrdí nebo vyvrátí euroskepticismus dané strany a to za použití právě výše zmíněné diskurzivní analýzy u typologie Taggarta/Szczerbiaka. Následně bude na základě mnoha příkladů/materiálů určen charakter a způsob užití euroskepticismu z hlediska funkce a obsahu u KSČM a ODS. Mezi empirické materiály, které jsem v práci uvedl, náleží např.: programy stran, manifesty předních aktérů a stran samotných, rezoluce, odborné texty z akademického prostředí, avšak i volební statistiky a analýzy volebních kampaní do PSP ČR a EP.

3.1 Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)

Na základě diskurzivní analýzy euroskepticismu Komunistické strany Čech a Moravy bude zodpovězeno, zda-li můžeme KSČM považovat za stranu tvrdého resp. měkkého euroskepticismu. A následně za využití Taggartovi typologie politických stran zodpovím, čím se vyznačuje tento konkrétní euroskepticismus – tedy hledisko obsahové resp. funkční. K určení povahy měkkého/tvrdeho euroskepticismu užijeme diskurzivní analýzy. Níže jsem

provedl zejména rozbor textů, zvláště volebních programů KSČM do dolní komory parlamentu v období 1990 - 2010 a do Evropského parlamentu v letech 2004 a 2009.

Komunistická strana Československa se transformovala do Komunistické strany Čech Moravy 31.3. 1990 a v prvních demokratických volbách v červnu 1990 získala slušných 13,25 % hlasů. Vladimír Handl nazval několik let po listopadu 1989 „*Obdobím hledání transformační strategie*“ (Handl 2008: 92). Ačkoliv sjezd strany v Olomouci v říjnu 1990 přinesl naději v podobě sympatií s ideály demokratické levice a v rozvoj stranické demokracie (interní referendum zavedené v prosinci 1991), nicméně po volbách 1992 (zisk 14,5% hlasů) narostla, po Kladenském programu z prosince 1992, snaha o posílení komunistické identity. Začalo opět růst konzervativní křídlo a marxleninská ideologie. Tento kurz potvrdil sjezd v Prostějově v červnu 1993, kdy byl zvolen předsedou strany Miroslav Grebeníček (Handl 2008: 92 – 93).

Mezi léty 1993 a 2004 můžeme hovořit o období konsolidace a růstu. V roce 1996 a v roce 1998 volební výsledky do PS PČR korespondovaly s nástupem silného politického konkurenta na levici – ČSSD vedenou předsedou Milošem Zemanem, která získala v roce 1998 vládní odpovědnost. Opětovnou modernizační snahu KSČM, kterou zastával především Jiří Dolejš, Miloslav Ransdorf, Zuzka Rojbrová a Vlastimil Balín, což se projevilo na V. sjezdu v prosinci 1999 ve Žďáru nad Sázavou. Avšak Miroslav Grebeníček se přiklonil a podporoval konzervativní křídlo. Volební výsledek z června 2002 přinesl 18,5% hlasů, což potvrdilo postavení předsedy a konzervativců ve straně. V roce 2004 získala KSČM dokonce 20,3% hlasů při volbách do Evropského parlamentu (Handl 2008: 93). V parlamentních volbách KSČM obdržela 12,85% hlasů, při volbách do EP činil zisk 14,18% a u voleb do PS PČR jen 11,27% hlasů. Od září roku 2005 do současnosti vede stranu Vojtěch Filip. Znovu zvolen byl na VII. sjezdu v květnu 2008 a nakonec na VIII. sjezdu v květnu 2012. Od roku 2004 do posledního sjezdu v roce 2012, má ve straně určující pozici a vliv konzervativní křídlo a konzervativní členská základna. Podle Miroslava Ransdorfa ztratila strana jakýkoliv ideologický náboj, nejde toliko o program samotný, ale převládají oportunističtí technologové moci v čele s Vojtěchem Filipem¹².

¹² „Dnes ovládá stranu skupina, která je, řekl bych pragmatická. Jí jsou veškeré programy lhostejné a to naprosto. Je to výkon politického řemesla, nic víc, nic míň. Skupina kolem Vojtěcha Filipa představuje tento postoj. To znamená, že programy jsou věc, která je nezajímá. Jsou to jen technologové moci“ (rozhovor autora s M. Ransdorfem. Praha, 29. 6. 2012).

Před prvními a po dlouhé době demokratickými volbami, které se konaly 8. – 9. 6. 1990, uveřejnila Komunistická strana Československa (KSČ), předchůdkyně nynější Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM)¹³, volební program s podtitulem *Za spokojený život všech, kteří chtějí poctivě pracovat*¹⁴. Celý program je rozdělen do šesti oblastí – kapitol, avšak ani v jedné z nich se nevyskytuje přímý odkaz na evropskou integraci. Z tohoto poměrně velmi stručného programu nás tedy zaujmou především dvě pasáže: v úvodní části programu je tato zmínka: „*Budeme usilovat o důstojné postavení svobodné, demokratické a mírumilovné České a Slovenské Federativní Republiky v Evropě i ve světě*“. Další odkaz na Evropu je poslední kapitole: *Československo, Evropa a svět*. Zde lze nalézt následující formulaci: „*Jsmo toho názoru, že silná československá levice je nezbytný předpokladem silného Československa i jeho postavení v Evropě*“ (KSČM 1990).

Pro volební klání roku 1992 představila KSČM veřejnosti volební program s názvem *Co chtějí komunisté*¹⁵? Jednalo se opět o poměrně stručný programový dokument, jenž ve dvanácti tematických bodech rozpracoval různé rezorty politiky (Havlík 2009: 78). Je třeba také říci, že program byl také vystaven ještě pod stranickým předsedou Jiřím Svobodou, kterým odmítal stalinistické tendence ve straně směrem spíše k demokratickému socialismu. Odkaz na evropskou integraci nebo spíše na Evropu byl v bodě „*Zůstat i v Evropě sami sebou*“. V odstavci se uvádí: „*Budeme usilovat o to, aby se naše vlast zařadila do sjednocující se Evropy po boku ostatních hospodářsky, politicky a kulturně vyspělých zemí jako jejich rovný partner*.“ (KSČM 1992). Dá se tedy říci, že téma, které by se vztahovalo jednoznačně k integraci do Evropského společenství, v programu absentuje.

Jestliže si přečteme volební program pro volby do PS PČR v roce 1996, který tentokrát nesl podtitul „*Socialismus – šance pro budoucnost*“, tak hned v úvodu přichází ostré vymezení se proti polistopadovým vládám, zejména neoliberální vládě Václava Klause. Komunisté upozorňovali na nedemokratické „*(...) rozbití společného státu Čechů a Slováků a stejně nedemokratické rozhodování o vstupu do NATO a EU (...)*“ (KSČM 1996). V posledním desátém bodě *Mír a spolupráce*, který lze chápat jako pokus o zahraničněpolitický koncept KSČM, se píše: „*Odmítnutí takových forem integrace, které by znamenaly podřízení zájmům nadnárodního kapitálu a velmocí, ztrátu národní suverenity a sociální oběti občanů (...) jako je vstup České republiky do NATO a Evropské unie (...)*“

¹³ Komunistická stran Čech a Moravy vznikla 31. března 1990 jako právní a ideový nástupce KSČ.

¹⁴ Celý program k dispozici zde: <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>, 13.5. 2012

¹⁵ Celý program ke stažení zde: <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>, 13.5. 2012

(KSČM 1996). Přestože vymezení se vůči Evropskou unii je stále velmi vágní a obecné, lze od roku 1992 spatřit jednoznačný posun v chápání evropské integrace. Už nejde jen o „návrat do Evropy“ jakožto svého druhu civilizačního okruhu, nýbrž o vstup či varování před vstupem do konkrétní instituce, která v době psaní programového dokumentu sdružovala 15 členských států. Potencionální negace evropské integrace tak u KSČM dostává určité kontury.

Pro volební období 1998 – 2002 byl použit volební program s názvem *Jiní o lidech my s lidmi* s podtitulem *Chcete změnu? Volte KSČM*. Program se skládal ze tří hlavních částí: I. *Podstata změny: zájmy lidí především*, II. *Rozvoj národního hospodářství – práce – prosperita podnikání* a hlavně III. *Pevné místo České republiky v Evropě a ve světě bezpečný domov – otevřený svět*. Zde je z hlediska euroskeptické analýzy klíčový odstavec *Vstup do Evropy ano, ale na demokratickém základě*. KSČM konstruuje svou představu o evropské integraci, jakožto snahu o demokraticky podmíněnou a na základě demokratických principů postavenou strukturu. „*Podporujeme integraci Evropy na rovnoprávných základech. Požadujeme Evropu sociálních jistot, kultury, vzdělanosti, jednoty i národní suverenity, demokracie a lidských práv, míru, bezpečnosti a spolupráce (...)*“ (KSČM 1998). Tato formulace je dále rozvedena do čtyřech bodů. KSČM zdůrazňovala:

- demokratická a rovnoprávná Evropa
- namísto unáhleného vstupu do EU dobře vyjednat podmínky členství
- proces integrace musí být na bázi sociální spravedlnosti a ekologie
- vstup do EU jen na základě referenda

(KSČM 1998).

Podle kritérií měkkého/tvrdeho euroskepticismu stála KSČM v roce 1998 někde na pomezí obou typů stranického euroskepticismu Taggart/Szczerbiak. Velmi zřetelný je antisystémový postoj vůči kapitalistické Evropské unii. KSČM uvádí ohledně vstupu značné výhrady a požaduje budoucí EU více socialistickou. Vstup do EU podmiňuje celou škálou bodů.

Program pro parlamentní volby roku 2002 byl tentokrát pojmenován *S lidmi pro lidi*. Jak uvádí Vlastimil Havlík, program byl rozdělen do tří hlavních sekcí, avšak nenalezneme zde priority, které by se explicitně týkaly vztahu k Evropské unii (Havlík 2009: 80). V oddíle *III. Není svobody, spravedlnosti a bezpečí bez prohlubování demokracie a samosprávy*, lze již nalézt konkrétní zmínku, která se týká dotační politiky EU v kontextu fungování regionálních

samospráv. „Při uskutečňování programů rozvoje regionů a obnovy venkova využít mezinárodní programy rozvoje a pomoci, zvláště programy zaměřené na rozvoj regionů a obnovu venkova (zejména fondy EU). Stanovit pravidla pro chod regionálních celků vytvořených pro příjem regionální pomoci z EU (tzv. NUTS II)“ (KSČM 2002). V rámci zahraniční politiky a přístupu k členství v Evropské unii se KSČM vymezila v tom smyslu, že je třeba demokratického rozhodnutí občanů v podobě schválení zákona o referendu. KSČM rovněž požadovala o změnu podmínek členství, na jejímž základě by došlo k zrovnoprávnění se současnými členskými státy. V neposlední řadě program KSČM z roku 2002 upozorňuje na možnost zdražování a zhoršení sociální situace občanů po vstupu do EU, požaduje rovné právo na pohyb a zaměstnání v rámci EU.

Jasný příklad toho, že otázka vstupu ČR do EU gradovala u sněmovních voleb 2002. Budoucí členství už KSČM chápe jako nezvratný budoucí krok, přesto staví za určité podmínky vstupu, které mají uchránit vnitřní trh, národní hospodářství a domácí obyvatelstvo před tržními vlivy EU. Naproti roku 1998 je KSČM mnohem více pragmatická, mnohem méně antisystémová a volá ke korekci přístupových dohod nebo politik. Principiálně už není v opozici vůči EU – je stranou měkkého euroskepticismu.

Před dalšími sněmovními volbami nesl program KSČM prozaický název *Volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006 – 2010*. Dokument, který dosáhl necelých devatenácti stran, byl tentokrát rozdělen do sedmi kapitol. Program do značné míry zůstal poplatný předchozímu dokumentu z roku 2002. Evropská politika tak opět nereprezentuje cosi podstatného. Nacházíme odkaz na problematiku čerpání evropských fondů a harmonizaci českého práva s tím evropským. Zároveň KSČM uvádí, že je nutné správně čerpat prostředky z kohezních fondů EU (KSČM 2006). V roce 2006 už dosáhla aktuálnosti otázka zavedení společné evropské měny i v ČR. Připomeňme, že zavedení EURA plánovala v roce 2005 vláda Jiřího Paroubka už kolem roku 2010. Zřejmě i proto najdeme tuto formulaci: „Respektování možností ekonomiky ČR při vstupu do Evropské měnové unie (EMU). Přejít na euro by neměl být na úkor sociální a hospodářské stability země“ (KSČM 2006). KSČM „prosazuje, aby členství ani následné upořádání EU nebyly na úkor národních zájmů ČR a byly všestranně využity všechny pozitivní stránky integračních procesů. Kromě tohoto KSČM prosazovala tezi, aby členské státy EU vycházely z mezinárodního práva, vzájemně se mezi sebou respektovaly a také, aby se usilovalo o eliminaci zbraní hromadného ničení (KSČM 2006). Z výše uvedeného vyplývá, že KSČM je stranou, která se vymezuje vůči establishmentu vládních stran resp. establishmentu EU. Zůstává tak euroskeptickou

protestní stranou dle naší operacionalizace. Zároveň se pohybuje v mantinelech měkkého euroskepticismu. Je spíše kritická k přijetí EURA, vztah k SZBP¹⁶ zůstává ambivalentní.

Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010 začal úvodním slovem předsedy, Vojtěcha Filipa. Klima politické situace na evropské a světové úrovni začalo být nestabilní zejména v kontextu finanční krize, která započala ve Spojených státech v roce 2007 jak krize hypoteční. „Vývoj v ČR negativně ovlivňují neblahé následky pravicových reforem spuštěných Topolánkovou vládou a dopady světové finanční a hospodářské krize. Tato krize je jen logickým důsledkem přístupu finanční a hospodářské elity vyspělých kapitalistických zemí k ostatnímu světu a k lidem závislým na obživě z výsledku vlastní práce“ (KSČM 2010). Text je rozdělen do jedenácti kapitol, z nichž každá vymezuje konkrétní politiky. Ačkoliv na poli evropské integrace a problémů s ní spjatých stále přibývalo, tak i tentokrát zůstal program KSČM velmi obecný. Strana se v něm mj. vyslovuje za větší diverzifikaci českého exportu i mimo země EU, chce zajistit rovnoprávné podmínky pro české zemědělce, poskytnout jim úlevy na daních. Dále bude KSČM klást důraz na boj proti daňovým rájům a bude se vymezovat proti daňovému dumpingu (KSČM 2010). Z hlediska vymezování se vůči projektu evropské integrace je opět zřejmě nejpřínosnější poslední kapitola *XI. ŽIVOT V MÍRU, BEZ VOJENSKÝCH PAKTŮ, CIZÍCH ZÁKLADEN A VÁLEK*. „Emancipovat postavení EU a Evropy vůči USA a nezávislost na agresivní politice impérií; odmítnout jakékoli snahy o pošlapávání suverenity členských států OSN (...) Emancipovat postavení ČR a ostatních malých členských států v rámci EU; překonávat rozsáhlou byrokratizaci a přetrvávající deficit demokracie v politickém rozhodování EU“ (KSČM 2010). Ačkoliv se v roce 2010 naplno obnažily ekonomické problémy Řecka, hrozící v konečném důsledku bankrotem, tak přesto institucionální krize EU prakticky vůbec nerezonovala programem. Ale co více, oproti letům 2002 a 2006 vidíme zřetelně sestupující tendenci výskytu projevů euroskepticismu v programové rovině KSČM. Programová východiska jsou jedna věc, ale na druhou stranu by bylo chybou chápat je jako absolutní měřítko. Stejně důležitá je strategická rovina strany, její projevy navenek vůči voličům, projevy představitelů ústředního výboru KSČM.

V roce 2008 zveřejnil analýzu *Transformace komunistické strany: Od „strategie levicového ústupu“ k evropeizaci* politolog Vladimír Handl v rámci sborníku *Kapitoly z dějin*

¹⁶ „Evropská unie je klíčovým aktérem řady jednání o otázkách světového významu: od globálního oteplování až po konflikt na Blízkém východě. Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU (SZBP) se snaží řešit konflikty a dosáhnout mezinárodní shody především pomocí diplomacie, kterou případně doplňují nástroje obchodní politiky, rozvojové pomoci a bezpečnostní a obranné politiky“ (http://europa.eu/pol/cfsp/index_cs.htm, 13.5. 2012).

české demokracie po roce 1989. Existence české komunistické strany je významnou odlišností od stranických systémů v zemích střední a východní Evropy. Jako jediná významnější politická síla v ČR vytrvale vystupovala a vystupuje vůči současnému politicko-ekonomickému uspořádání – kapitalismu - ve svých programových dokumentech, tj. hlavně v rovině teoretické považuje za svůj dlouhodobý cíl nastolení socialismu¹⁷. Jak vyvozuje Handl, pro povahu strany bylo zásadní období v letech 1990 – 1993, kdy strana experimentovala a hledala svůj směr a smysl. Objevila se zde dichotomie: na jedné straně uchovat stranu leninského typu, na straně druhé pokus o reformistickou stranu sociálně demokratického západoevropského stříhu (Handl 2008: 91).

Vnitřní diferenciaci strany měla a má vliv na přístup KSČM k otázkám Evropské unie. Konzervativní, marx-leninský proud ve straně zaujal euroskeptický postoj. Členství v EU bylo odmítáno a naopak byl prosazován národní stát, který ochrání občany před kapitalistickou Evropskou unií. Paradoxně, v naprosto odlišném ideologickém postavení vůči ODS, staly se tyto strany podobné tím, že podpořily státně nacionální tradici českého politického myšlení (Handl 2008, 108). Jak stranické tradicionalisty, tak reformisty, charakterizovalo něco, co můžeme nazvat *euroaktivismus*. Ten spočívá v odmítání neoliberálního modelu¹⁸ Evropské unie a tudíž i ve výhradách vůči Evropské ústavní smlouvě. Na straně druhé KSČM podpořila vstup do Evropské unie. A to zejména z důvodu nalezení a vytvoření levicové platformy na evropské úrovni v rámci institucí EU – vnitřní socializací. I proto můžeme prohlásit, že KSČM charakterizuje spíš měkký euroskepticismus.

Čeští komunisté po celé dvacetiletí do programu nezpracovali hlubší představy o podobě evropského integračního procesu a nebo jí nepřikládali relevanci. Pouze program z roku 2002 se vymyká obecnému trendu. Důvodem byl zřejmě očekávaný vstup ČR do EU v roce 2004 (Havlík 2009: 81 – 82). Část tradicionalistů se podílí na prorůstání radikální levice do Evropské unie. KSČM participuje v evropských programech na úrovni samospráv. Výrazná byla role komunistických europoslanců, kteří patřili mezi značně agilní členy frakce

¹⁷ Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu KSČM in: Dokumenty V. sjezdu KSČM, 4.-5. 12. 1999, Žďár nad Sázavou. Praha: ÚV KSČM, 1999, s. 31, 25 a 27.

¹⁸ Podle Miloslava Ransdorfa si KSČM představuje následující formu evropské integrace: „Evropa občanů budovaná zdola. Jako volná federace - to co jsme chtěli pro Československo. Nikoliv tedy superstát, ale volná federace, kde se deleguje jenom na národní úroveň to, co centrum může spravovat lépe a co má celoevropské řešení. Tím bylo pro mne např. nepochopitelné chování Merkelové za krize 2008. Reagovala se zpožděním a je pro ni důležité pouze to, co si myslí voliči. Pro KSČM je důležité, aby EU krizi vyřešila. Nejsme rozhodně proto: „čím hůře, tím lépe“. EU by mělo jít o vyšší kvalitu života pro své občany. Je však iluzí, že EU bude všechno regulovat.“ (rozhovor autora s M. Ransdorfem. Praha, 29. 6. 2012).

EUL/NGL (*Parlamentní skupina stran radikální levice a severských zelených v Evropském parlamentu*). Vliv na vytváření vztahu k evropským politikám u KSČM měla německá Strana demokratického socialismu (PDS). Byla to právě tato strana, která investovala značné úsilí pro získání měkkého „NE“ vstupu ČR do EU. To znamená, že KSČM již neodmítala členství principiálně, nýbrž z hlediska dojednaných podmínek (Handl 2008: 108 - 109). Kromě toho V. sjezd KSČM (1999) uznal pozitivní význam evropské integrace v oblasti životního prostředí, regionálních politik a sociálních politik. VI. sjezd (2004) odmítl euronegativistickou pozici. Členství v EU je již vnímáno jako „menší zlo“ a zmírňuje závislost na „zlých“ USA. Přesto anebo právě proto, na mezinárodní konferenci komunistických stran nezmínil Miroslav Grebeníček ani jednu Evropskou unii, zato však 5 x hovořil o Číně¹⁹ (Handl 2008: 110). Náznak přetrvávající dichotomie přinesl VI. sjezd i v tom, když se vyslovil za „umírněně federativní“ Evropskou unii (KSČM 2004).

V debatě o Evropské ústavní smlouvě v roce 2005 KSČM již ale odmítla její implementaci, neboť v ní spatřovala nástroj kapitalistické třídy proti změně systému, kvůli obavám z militarizace EU a taky proti třídnímu tedy kapitalistickému původu EU (Handl 2008: 111).

Ve Straně evropské levice (SEL)²⁰ viděli komunističtí euroaktivisté (rovněž M. Ransdorf) šanci pro levicový projekt na mezinárodní úrovni. Na druhou stranu, euronegativisté, viděli v této aktivitě zápas o povahu strany. Obavy pramenily z toho, že by se komunistická identita na evropské úrovni rozměňovala a ustupovala by se z těžce „vydřených“ komunistických pozic. Zřejmě i proto, že konzervativní proud strany vnímal SEL jako stranou eurokomunistickou. Negativní postoj vůči integraci do SEL byl způsoben i snahou oslabit vliv Miloslava Ransdorfa²¹ na situaci v KSČM. I když se Vojtěch Filip vyslovil za plné členství v roce 2006, do roku 2007 zůstávala KSČM stále v roli aktivního pozorovatele (Handl 2008: 112). Dodejme, že i v roce 2012, po VIII. sjezdu strany zůstává KSČM pozorovatelem v SEL. Řádným členem je pouze marginální mimoparlamentní subjekt Strana demokratického socialismu (SDS). Z výše uvedeného lze učinit závěr, že za posledních 20 let se stále více ve straně udržuje kulturní hegemonie konzervativního marx-leninského

¹⁹ M. Grebeníček vystoupil na mezinárodní konferenci k 60. výročí osvobození, Praha, 23.4. 2005.

²⁰ Více informací zde: <http://www.european-left.org/>, 10.06. 2012

²¹ Toto upozadřování M. Ransdorfa je patrné po ne zvolení jeho samého předsedou v roce 2004 ...“kandidoval jsem a utrpěl zdrcující porážku. Ale pro veřejnost to byl jasný signál, že jsem se odpojíl od Miroslava Grebeníčka. Poté následovala velmi úspěšná kampaň do Evropského parlamentu a já jsem tehdy ty volby vyhrál. Já jsem měl 142. tis. preferenčních hlasů, tj. vůbec nejvíc...” (*rozhovor autora s M. Ransdorffem*. Praha, 29. 6. 2012).

křídla na úkor zastánců reformy. Proces globalizace a „plíživé evropeizace“ dal za vznik štěpící linii euroaktivistů – zastánců reformy (např. členství v SEL) a na druhé straně euronegativistů s konzervativním pohledem (Handl 2008: 114). Z hlediska změkčování výhrad vůči evropskému projektu a zastání členství v EU lze přičíst na vrub Miloslavu Ransdorfovi, který byl dlouholetým předsedou KSČM pro zahraniční styky²².

Od roku 1990 do roku 2012 můžeme hovořit o měkkém euroskepticismu v KSČM. Negace vůči projektu evropské integrace se projevuje především ve velmi obecných proklamacích a slibech. V 90. letech bylo vymezení vůči EU značné, hraničící s tvrdým euroskepticismem. S blížící se realitou členství ČR v EU KSČM přijala flexibilní postoj, který již připouštěl členství za daných podmínek, později se jednalo o vylepšení nebo omezení některých politik – zvláště sociální oblast, škrty ve veřejných rozpočtech atd. Pro KSČM není euroskepticismus politickým programem, ale strana s ním operuje pro svou protestní strategii, což je důležité ve vztahu k elektorátu. Euroskepticismus je také bližší tradičnímu (konzervativnímu) křídlu v KSČM. Ovšem stranu ovládají předně pragmatici – technologové moci, pro které není negace evropské integrace vůbec zásadní. I proto můžeme o KSČM hovořit jako o protestní straně, jež vyznačuje levicovým radikalismem.

3.2 Občanská demokratická strana (ODS)

I v případě Občanské demokratické strany je potřeba vycházet z obou pracovních hypotéz. A sice ověřit pravdivost obecné teorie Taggarta Szczerbiaka ohledně zařazení ODS mezi strany euroskeptické a následně rozkrýt charakter onoho euroskepticismu. Analýza hypotéz bude nejdříve provedena na rozboru převážně volebních dokumentů a jiných materiálů ODS. Tyto materiály budou podrobeny diskurzivní analýze, na základě které se určí poloha strany dle kritérií měkký/tvrký euroskepticismus. Teprve následně bude následovat detailní rozlišení dle typologie navržené Taggartem v roce 1998. Začneme tedy názornými

²² „Ve funkci místopředsedy jsem působil od roku 1993. Tu funkci jsem vykonával 11 let do roku 2004. Svou práci pokládám za úspěšnou, protože zahraniční styky jsem vybudoval znovu a z ničeho. Při mém odchodu jsme měli (KSČM) styk se dvěma stovkami stran a hnutí po celém světě. Pomohl jsem tomu, aby KSČM byla mezi levicovými stranami ve světě respektovaná a uznávaná. Současná KSČM tuto funkci nemá, předseda Filip ji na posledním sjezdu zrušil a zahraniční styky podřídl sám sobě!“ (rozhovor autora s M. Ransdorffem. Praha, 29. 6. 2012).

ukázkami stranických dokumentů, které se více méně vztahují k otázce evropské integrace resp. negace tohoto tématu.

Prosazování realistické zahraniční politiky bylo Občanským demokratům vlastní již svého vzniku v roce 1991. Jednalo se o paralelu v pohledu na ekonomickou transformaci zosobněnou Václavem Klausem (Gjuričová 2008: 118). Stanovisko k zahraniční politice bylo vyřčeno na 1. kongresu ODS v Plzni roku 1991. ODS si uvědomovala integrační snahy v západní Evropě po II. světové válce a změnu geopolitické situace po roce 1990 a vyjádřila jej mj. takto: „*Naším bezprostředním cílem je integrace Československa do Evropských společenství*“ (ODS 1991)²³. Podle Alexandra Vondry lze od prvních polistopadových let do současnosti vysledovat prozápadní linii a zdrženlivostí k federalismu.²⁴ ODS spatřovala nosnou ideu v liberálním nacionalismu. Autoři této koncepce spatřovali v integračním procesu určitý budovatelský étos v období, kdy došlo k rozpadu Československé federace, stejně jako byl důležitý étos ekonomické transformace (Gjuričová 2008: 119). Jestliže již v první polovině 90. let vystupoval Václav Klaus poměrně značně kriticky vůči EU (neefektivita, přeregulovanost, „socialistické“ struktury, lobbistické zájmy), ministr zahraničí tehdejší vlády, Josef Zielenec, zcela nepochybně pracoval na budoucím členství České republiky v EU a NATO, včetně přípravy Česko-německé deklarace.

Protože se ustavující sněm Občanské demokratické strany konal již na jaře roku 1991, zúčastnila se ODS parlamentních voleb až v červnu 1992. V tomto roce nesl její volební program název *Svoboda a prosperita*²⁵. Poměrně obsáhlý dokument začíná úvodní dopisem Václava Klause, kde mj. píše: „*naše společnost dospěla k velmi závažnému okamžiku, kdy padne rozhodnutí o tom, zda se naše země znovu a definitivně stane součástí Západu, kam patřila po staletí, či zda zůstaneme na další dlouhá léta součástí Východu*“ (ODS 1992). Tento způsob vyjadřování je zcela typický pro dobový kontext počátku 90. let, kdy

²³ <http://www.ods.cz/kongresy/1>, 10.06. 2012

²⁴ Ke kontinuitě ODS v otázkách EU A. Vondra dodává, „že zahraniční politika ODS a její vztah k otázkám evropské integrace je dlouhodobě konzistentní a doznává jistých změn jen v důsledku vývoje na mezinárodním poli a aktuální pozice České republiky. V porevolučních letech tak ODS kladla větší důraz na „návrat ČR na Západ“ a začlenění naší země do mezinárodních struktur jako je právě EU či NATO. V tom byla, dá se říct, hlavní hnací silou. Poté co těchto cílů bylo dosaženo a ČR se stala součástí Evropské unie, se i ODS mohla soustředit více na otázky, jakou pozici by v integrované Evropě ČR měla zastávat, jakým směrem by se integrační proces měl vyvíjet, jak by EU měla fungovat. Samotná EU se za posledních dvacet let významně proměnila, což se odráželo i na charakteru vztahu ODS k ní. Je však zřejmé, že od prvních porevolučních let dodnes ODS vždy zastávala a zastává realistický postoj, který chápe integraci jako nástroj k hospodářskému, sociálnímu či kulturnímu rozvoji členských států, nikoliv tedy jako cíl. To si ODS uvědomovala již v prvních polistopadových letech, kdy rozhodně vstup do EU nepovažovala za všespásný krok, a stejně tak si to uvědomuje dnes, kdy tlak na postupnou politickou integraci či federalizaci Evropy je stále silnější.“ (rozhovor autora s A.Vondrou. Praha, 10. 7. 2012).

²⁵ Celý text k dispozici zde: http://www.ods.cz/docs/programy/program_1992.pdf, 18.05. 2012

převažoval politický konsensus zapojit Československo resp. Českou republiku do rámce západního civilizačního okruhu. Slovo „Západ“ je však bohužel, značně obecné. Vlastimil Havlík tvrdí, že ODS pojímala tyto volby jako potvrzení úspěšnosti a dalšího pokračování transformace společnosti, vč. již zmíněného evropského integračního procesu (Havlík 2009: 89). Toto tvrzení dobře reprezentuje tato pasáž: „*Náš úkol usnadňuje to, že naše cesta je vlastně návratem. Vracíme se ze zaostalého rozhraní Evropy a Asie zpět na západ, k němuž jsme po tisíciletí patřili. Cesta do Evropy je současně cestou domů, k sobě samým, k vlastním demokratickým tradicím, jež se nejplněji ztělesnily ve dvacetileté existenci první Československé republiky (...)*“ (ODS 1992). Ačkoliv se v programu několikrát opakuje zmínka o integraci země do evropských společenství, jakožto i vytvoření vojenské doktríny navázané západní země²⁶, tak se k partikulárním aspektům evropské integrace tento program nevěnuje. V tomto aspektu jde o paralelu s programovým dokumentem KSČM ve stejném období.

Volební program pro volby do PS PČR v roce 1996 obsahoval kromě tradičního dopisu Václava Klause potencionálním voličům i čtyři hlavní kapitoly, které lze rozdělit na: „*Preambuli*“, „*Pravomoci státu*“, „*Ekonomika*“ a „*Občan a stát*“. V preambuli ODS, která byla dosud stranou vládní a nositelkou transformace po roce 1992, obhajuje svou zahraničněpolitickou koncepci dílčími úspěchy: „*Česká republika vstoupila do OSN a hned na počátku své existence se stala na dva roky nestálým členem Rady bezpečnosti. Byla přijata do Rady Evropy, stala se asociovaným státem Evropské unie s dobrou vyhlídkou na plné členství a patří k nejaktivnějším členům hospodářského sdružení CEFTA²⁷(...)*“ (ODS 1996). Postoje ohledně evropské integrace jsou dále rozpracovány v kapitolách „*Zahraněční politika*“ a „*Pravomoci státu*“. V něm se ODS neochvějně vyjadřuje za plnohodnotné členství v Evropské unii, která musí být přístupná okolnímu světu. Strana se taky vyslovuje pro prohloubení spolupráce mezi státy a prioritě vytváření společného trhu (ODS 1996). Toto poselství je poměrně jasné a dobře charakterizuje dobu 90. devadesátých let, dobový kontext, diskusi i roli ministra Zielence.

²⁶ „Zásadním způsobem se také mění naše vojenskostrategická koncepce. V minulosti byla naše armáda součástí imperiálního sovětského vojenského systému. Nyní musíme vybudovat vojenskostrategickou koncepci suverénního demokratického státu, schopného účastnit se hospodářské, politické a vojenské integrace Evropy“ (ODS 1992).

²⁷ CEFTA (Central European Free Trade Agreement) – Středoevropská zóna volného obchodu vznikla v roce 1992 a sdružovala země středoevropské a později jihovýchodoevropské, které nebyly členy EU, ale usilovaly o členství. Rekonfigurace smlouvy doznala zásadní změn v roce 2004, kdy do EU vstoupila řada členů, ale i v roce 2006, kdy se zaměřila hlavně na jihovýchodoevropské země (Albánie, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Chorvatsko, Moldávie, Srbsko a Kosova pod názvem CEFTA 2006. Více info zde: <http://www.cefta2006.com/>, 18.05. 2012

Participace v institucích EU zde není chápána a priori negativně, ba dokonce se chce ODS zapojit do integračního procesu. Na druhou stranu ODS mluví i o důležitosti společného trhu a nějaký jasný odpor k institucionální hloubce a prohlubování není v této době podstatný. Jak jsem uvedl, z programového textu vyplývá, že Občanští demokraté vnímali evropský projekt pozitivně, vyslovovali se pro rovnoprávné postavení členů, další rozšiřování prostoru EU, ale i pro konvergenci českého a evropského právního systému. Jako základní jednotku mezinárodního systému ODS považovala národní stát. Proces vstupu do EU a jeho pozitiva byla hodnocena komplexně. První léta od založení ODS je percepce projektu evropské integrace spíše pozitivní, i když ne zcela. Již zde najdeme důraz na národní stát, ale i na rozšiřování EU bez institucionální proměny. Toto implikuje skutečnost, že Evropská unie není odmítána a tím už samou podstatou nelze chápat ODS stranu v intencích tvrdého euroskepticismu. A proto už můžeme hovořit o měkkém euroskepticismu dle typologie Taggart/Szcerbiak.

Po odchodu okruhu Josefa Zielence po roce 1997 se etabloval nový byt' zatím „stínový ministr zahraničí“ Jan Zahradil. Jeho záliba v ospravedlnění současné policy na příkladu historických příkladů se stala určující. Zahradil našel spojence v nacionálně-konzervativním intelektuálovi Miloslavu Bednářovi, jenž poskytl adekvátní ideologický aparát, který reflektoval zároveň autentické české kořeny a současně liberálně-konzervativní myšlení z Velké Británie. Tato linie se projevila i v think-tanku CEP (Centrum pro ekonomiku a politiku) založeného v roce 1998 Václavem Klausem. Až třetina odborných seminářů se zaměřovala na dějiny českého politického myšlení (Gjuričová 2008: 122). Jestliže program ODS byl rovině ekonomické v podstatě neoliberální, potom v rovině zahraniční politiky pozorujeme příklon k „nacionálnímu konzervativismu“.

Předčasné volby v roce 1998 znamenaly pro Občanskou demokratickou stranu určitý mezník. Strana na podzim procházela štěpením na základě mediálně známé aféry s financováním strany. Vznikl nový pravostředový subjekt Unie Svobody (US), který před volbami vykazoval podporu občanů mezi 10 – 20%. Nejenže straně vyrostl liberální konkurent z bývalých členů, ale ODS se za úřednického kabinetu bývalého guvernéra ČNB, Josefa Tošovského, stala stranou opoziční. Zřejmě reakcí na bouřlivý vývoj na politické scéně byl volební program s názvem *Hlavu vzhůru*²⁸. V o poznání rozsahem kratším programovém dokumentu ODS bilancuje sedm let své vládní role a odpovědnosti v ní, vyjmenovává

²⁸ Celý text k dispozici zde: http://www.ods.cz/docs/programy/program_1998.pdf, 18.05. 2012

dosažené úspěchy. Celý program byl rozdělen do sedmi sekcí: „Preambule“, „Nedávnou minulost nevidíme černě a jsme připraveni ji hájit“, „ODS: obrana demokracie i svobody“, „Čtyři poděbradské artikuly“, „Hájíme národní zájem“, „Bezpečný stát“ a „Rodina: nabídka pro čtyři generace“. Názory ODS na zahraniční politiku a evropskou integraci byla uvedena v kapitole „Hájíme národní zájem“. I když je samotný vsup do Evropské unie stále vnímán v pozitivní konotaci, neodpustí si programový text toto: *Zastáváme však realistický, nikoliv naivní přístup k integraci. Naším cílem je Evropa národů, založená na svobodném trhu, na partnerství, otevřené soutěži, ochraně stability a prosperity. (...) Nechceme rozpustit náš stát ani v nadnárodních strukturách, ani v Evropě regionů bez zřetelně vymezené státnosti* (ODS 1998). ODS spatřuje v členství především benefit ekonomický, a sice přístup ke společnému unijnímu trhu, což v překladu znamená odbytiště pro české podniky. Zároveň ODS stojí o vyjmenování kladných, ale záporných důvodů pro vstup či nevstup. Rozhodnout by se měli občané svou demokratickou volbou (ODS 1998). Protože ODS deklarovala národní suverenitu, lze zde zřetelně vysledovat stopy euroskepticismu. Zmínku o evropské integraci z roku 1998 považujeme v programu za obecnou. Ačkoliv ODS měla vlastní představu o formě Evropské unie, nezmiňuje se v dokumentu o kritice jednotlivých politik (Havlík 2009: 91 – 92). Toto je rovněž v mantinelech měkkého euroskepticismu. Tedy ODS nechce přistupovat na institucionální změnu směrem k federalizaci.

Vhodnou exkurzi do dobového euroskepticismu ODS a k prohlubování evropského integračního procesu a budoucího členství v EU dobře poslouží pasáže z *Manifestu českého eurorealismu* od autorů Zahradila, Bednáře, Plecitého a Adriána (2001). „*Je třeba vědět, za jakých podmínek budeme vstupovat, jaký je současný stav a pravděpodobný budoucí vývoj EU, jaká její podoba je pro nás výhodná více a jaká méně, jaký model EU budeme po svém vstupu prosazovat. Evropská integrace odehrávala, odehrává a bude odehrávat především v rovinách střetů (samozřejmě nenásilných!) nejrůznějších politických, ekonomických i mocenských zájmů.. Jednotný trh je svázán desetitisíci stránek předpisů stále se rozrůstajícího komunitárního práva (acquis communautaire), které jsou z velké části produktem především nejrůznějších lobbystických a korporativistických tlaků. Evropské instituce trpí tzv. demokratickým deficitem(...)*“ (Zahradil 2001: 4). Ačkoliv se ODS snažila o politické pojetí národa, které bylo studnicí pro ústavní a státní legitimitu, tak se v Manifestu vyskytují „tradiční národní stereotypy“ (Gjuričová 2008: 124). Poté, co začala Jan Zahradil určovat tón zahraničněpolitické doktríny ODS, vidíme přesun preferencí politik k jakémusi národně-konzervativnímu pojetí, které gradovalo ve volební kampani na jaře roku 2002. Je zde

zřetelný důraz na národní stát a jeho pravomoci. Zahradil a Bednář rovněž dokola opakuje omílaný „demokratický deficit“ Evropské unie. Na přelomu devadesátých a nultých let vidíme asi největší míru euroskepticismu, který je přeci jen měkký dle typologie Taggart/Szczerbiak. Avšak oproti devadesátým letům vidíme zjevný posun k mnohem tvrdší kritice institucí Evropské unie a vlastně i základech, na kterých byla budována. ODS zdůrazňuje národní stát a liberální ekonomiku. Další věci už zavání byrokracií, přerozdělováním a zlem v podobě sociálního státu, který by snad mohla unie importovat i do ČR.

Politiku Občanských demokratů před vstupem do EU v roce 2002 analyzovala Adéla Gjuríčová ve svém textu *Obhajoba národních zájmů v čase východního rozšíření EU. 2002 – „nacionální epizoda“ ODS? (2008)*. V roce 2002 rezonovala českou politikou kauza jaderné elektrárny Temelín, jejíž údajná bezpečnostní hrozba eskalovala, díky rakouským činitelům, až do vyšší pater evropské politiky. Na scénu se s blížícími se volbami do PS PČR a vstupem do EU, vstoupilo téma tzv. Benešových dekretů a jejich případná revize. Klima zostřil nejen předseda vlády Miloš Zeman, který označil odsunuté německé obyvatelstvo za „pátou kolonu“, rakouský parlament zase schválil deklaraci, která vyzývala spolkovou vládu zrušit dekry (Gjuríčová 2008: 116). Do parlamentních voleb v roce 2002 neslo program Občanských demokratů jméno s názvem *Volební desatero*²⁹. Jedním z témat desatera byla kapitola *ODS volí české národní zájmy*, které bylo představeno v někdejší baště sudetských Němců – Liberci. Součástí textu je schematická mapa, kde Česká republika je znázorněna žlutou barvou a sousední Německo černě. Mapka je dobrou ilustrací propagandy, která operuje se stereotypy českých obyvatel za použití metody z politické geografie. Podobný zjednodušující koncept používali nacisté krátce před Mnichovskou dohodou. Na obrázku je černobíle vidět nepřítel – prvorepublikové Československo, který ohrožuje Třetí říši svým možnými nálety svých letadel.

²⁹ Celý text k dispozici zde: http://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf, 18.05. 2012

ODS volí české národní zájmy

Obrázek 1 - Logo z volebního programu ODS Volební desatero z roku 2002

Zdroj: www.ods.cz

Obrázek 2 - Nacistická propaganda vůči Československu

Zdroj: <http://longstreet.typepad.com>³⁰

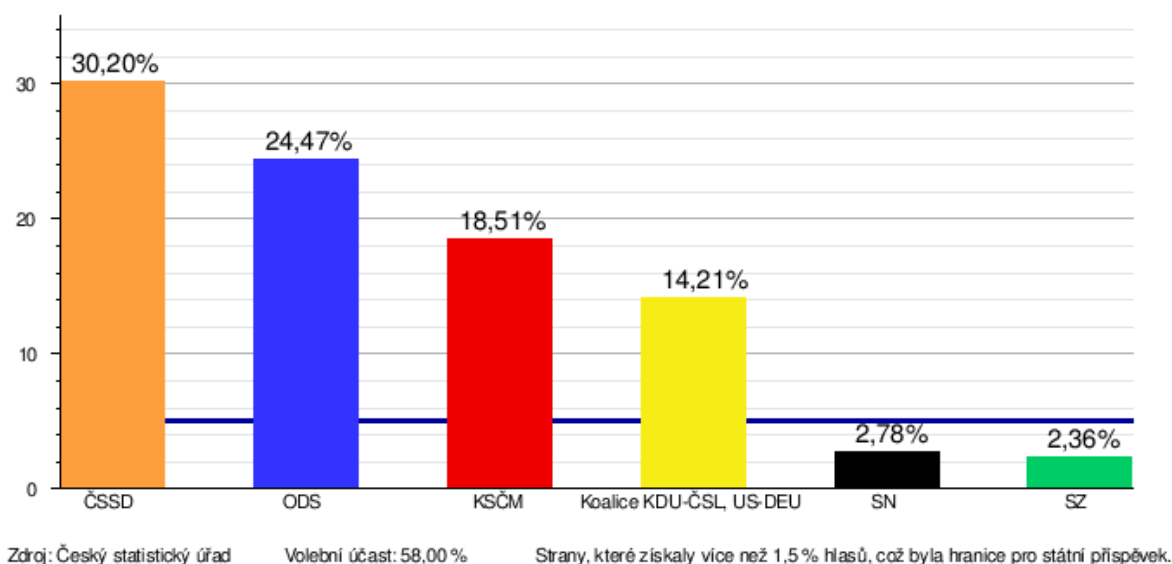
Poté, co je v programu vyjmenováno deset bodů s piktogramy, uvozuje první část programové východisko k evropské integraci nazvané „ODS volí EU“, přičemž celý text je

³⁰ <http://longstreet.typepad.com/thesciencebookstore/2010/01/nazi-propaganda-the-british-threat-to-germany-prewar-1939.html>, 11.06. 2012

rozdělen do odstavců a je dlouhý asi dvě strany. Co se týče dalšího směřování EU, ODS se vyslovila pro toto pojetí: „*Evropskou unii vidíme realisticky - jako směs liberalizujících a regulujících prvků, jako směs mezivládního a nadnárodního způsobu rozhodování, jako směs spolupráce, ale i nemilosrdného střetu zájmů. Odlišné názory na poměr, v němž budou jednotlivé prvky této směsi namíchany, představují u nás i v celé Evropě jádro politického sporu o budoucnost (...)* (ODS 2002). ODS neviděla v existenci Evropské unie dogma nebo axiomatické vyústění dějin, spíše chápala Evropu jako prostor pro svobodnou výměnu zboží mezi státy a spolupráci na mezistátní úrovni (ODS 2002). V programu najdeme shodu alespoň ve členství České republiky v Evropské unii. Oproti manifestu Zahradila se zdá být programový dokument pro sněmovní volby méně vyhraněný. Podle všeho konvenoval voličstvu, které oproti některým stranickým představitelům vč. předsedy nebylo vyhraněně euroskeptické, ale právě naopak. Pro tento projev euroskepticismu přichází Taggart ve svém raném textu s kategorií strany, kde funguje euroskepticismus v rámci stranických frakcí, je věcí vnitřních svárů a strategií.

Problematikou evropské integrace se dále věnuje kapitola „ODS volí české národní zájmy“. Připomeňme, že kampaň ODS se nesla též v duchu boje evropeizaci otázky poválečného odsunu Němců z Československa. Tedy případná revize Benešových dekretů na supranacionální úrovni, které by byla možná z hlediska přistoupení ČR ke smlouvě o Evropské unii. Zde je ukázka textu: „*ODS je odhodlána starat se o naše národní zájmy se stejnou rozhodností, jako to dělají všichni kolem nás. Je to důležité zvláště dnes, v tomto mimořádně citlivém okamžiku českých dějin, kdy se díky vstupu do Evropské unie chystáme nemalé části státní suverenity dobrovolně vzdát*“ (ODS 2002). Sázka na nacionalistickou kartu se Občanským demokratům nevyplatila díky volebnímu výsledku, který byl o tři procenta nižší než v roce 1998, zatímco KSČM posílila o 7,2%, což představovalo více než 220 tisíc nových hlasů. Thnik-tank CEVRO, který je blízký ODS označil antiněmeckou volební kampaň za téma spíše levicového rázu, ve kterém pravice (rozuměj ODS) nemohla zvítězit (Gjuričová 2008: 125). Ladislav Mrklas a Petr Sokol se v článku *Na okraj porážky ODS ve volbách aneb co v analýze nebylo* (2002) vyjádřili takto: „*V neposlední řadě ODS přenechala levici tak svrchovaně pravicová témata, jakými jsou podpora rodiny (viz. nejasné odčitatelné položky u návrhu rovné daně), boj proti kriminalitě, boj s korupcí apod. Vsadila naopak na témata spíše levicová (antiněmecká karta, životní prostředí), ve kterých však nemohla mediálně vyhrát. Tato témata, jak se ukázalo, nepřinesla mnoho nových voličů a*

naopak rozrušila kmenovou voličskou základnu ODS³¹. Tomuto názoru však oponoval brněnský politolog Petr Fiala ve svém komentáři *Nacionalizace české politiky? České politické strany a národní zájmy* (2002) připomíná a obhajuje jednu ze základních funkcí politických stran, tj. artikulovat a agregovat zájmy veřejnosti. Tyto agregované zájmy jsou dále zohledněny v zahraniční politice³². Kampani voleb do PS PČR 2002 přisuzuje jistou váhu i Alexandr Vondra: „Zmiňovaná „žluto-černá“ kampaň se mi také příliš nelíbila a její poselství bylo spíše defenzivní než ofenzivní. I proto ODS tehdy nevyhrála. Nemyslím si ovšem, že by akcentace „národních zájmů“ byla hlavním prvkem předvolební kampaně ODS, který zapříčinil volební prohru“³³.

Graf 1 - Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2002

Zdroj: www.csu.cz

ODS se obávala ztráty konkurenceschopnosti ve světle globální ekonomiky a odmítala společnou evropskou daňovou sazbu zdravotního pojištění nebo obecně zdanění právnických a fyzických osob. Tj. především odmítání daňové progrese ve prospěch rovné daně (srov. ODS 1992). Občanští demokraté rozpracovali samostatnou kapitolu evropské integrace, což bylo bezesporu posunem v oblasti chápání důležitosti vztahu k EU. Vzrušená diskuse volební kampaně 2002 se však nesla stále v duchu měkkého euroskepticismu.

³¹ <http://www.revuepolitika.cz/clanky/993/na-okraj-porazky-ods-ve-volbach-aneb-co-v-analize-nebylo>, 26.07. 2013

³² <http://www.revuepolitika.cz/clanky/955/komentar-nacionalizace-ceske-politiky>, 26.07. 2013

³³ Rozhovor autora s A. Vondrou. Praha, 10. 7. 2012

Pro volby do Poslanecké sněmovny roku 2006 ODS sestavila rozsáhlý programový dokument *Společně pro lepší život*³⁴, jenž byl rozdělen do čtrnácti kapitol. Tento dokument se věnuje mnohem více domácím politikám než program z roku 2002. ODS respektuje členství ČR v Evropské unii, i když klade důraz na národní zájmy. Každá oblast - kapitola začíná přívlastkem „PLUS pro...“ a věnuje se konkrétní politice ve smyslu (politics). Názory na evropskou integraci nejvíce reflektuje kapitola „PLUS pro českou zahraniční politiku“. *„Největší vymožeností EU a základem evropské integrace pro nás stále zůstává jednotný evropský trh a implementace té části evropského práva, která přispěla ke zlepšení právního prostředí v ČR. Členstvím v EU se ČR stává aktivním spoluvůrcem evropské integrace a tuto příležitost musíme využít. Pozice ČR v dnešní Evropě je navíc relativně výhodná. Rozšíření EU posouvá těžiště EU směrem na východ, a tedy naším směrem. (...) EU musí zůstat otevřenou strukturou, která bude schopna nabídnout různé formy partnerství včetně plného členství těm ze svých sousedů, kteří o to projeví zájem a splní pro takové partnerství či členství nezbytné podmínky“* (ODS 2006). I v tomto případě je dobře patrné smíření s členstvím České republiky v EU, ODS reflektuje současný institucionální stav EU, ale odmítá další prohlubování integrace v intencích např. Evropské ústavy. Z tohoto důvodu znovu obстоjí klasifikace ODS jako strany měkkého euroskepticismu.

Zatím poslední program pro volby do PS PČR z roku 2010 sestával včetně preambule z jedenácti částí a nesl název *Řešení, která pomáhají*³⁵. Celý volební program se poměrně ostře vymezuje proti levicové konkurenci – ČSSD a KSČM. ODS deklarovala příslušnost České republiky k „západní civilizaci“: *„Občanská demokratická strana se znepokojením sleduje, že mezi mnoha průsečíky společných zájmů ČSSD a KSČM, je i jejich zřetelné nadbíhání zájmům Ruska. Není náhoda, že pád vlády ODS přivítali ruští představitelé příznivě, na rozdíl od ostatních evropských zemí“* (ODS 2010).

Občanští demokraté se v programu stavěli do role apoštolů, kteří trvají na programech strukturálního přizpůsobení, tj. možnost konkurenceschopnosti vůči rozvíjejícím se trhům v Asii a jinde ve světě (země skupiny BRIC). Kritizují prohloubení integrace a kohezní smysl EU: *„Evropská unie v posledních letech naráží na meze svého prohlubování i rozšiřování a jen pomalu a obtížně prosazuje reformy, které mají posílit její konkurenceschopnost ve světě“* (ODS 2010). V Kapitole „Zahraniční politika“ již tradičně Občanští demokraté prosazují euroatlantické partnerství, jehož institucionálním zhmotněním je Pakt severoatlantické

³⁴ Celý text k dispozici zde: http://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf, 18.05. 2012

³⁵ Celý text k dispozici zde: <http://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program2010.pdf>, 18.05. 2012

smlouvy (NATO). Z tohoto titulu kritizují vybudování evropských vojenských složek (ODS 2010). ODS sice nezpochybňuje členství v Evropské unii, na druhou stranu odmítá prohloubení integrace na principu federalizace: „(...) máme výhrady k neblahým jevům, mezi něž patří federalistické tendence, velká míra regulace, snaha o daňovou harmonizaci či jednotná imigrační politika.(...) Jsme pro jednotný tržní prostor bez bariér, pro volný pohyb osob, zboží a kapitálu, pro mezivládní spolupráci“ (ODS 2010). Kromě toho, vidí strana v současném řízení EU jednoduše hrozbu, která spočívá v politické korektnosti a prosazování kompromisů i u nelevicových partají (ODS 2010). Tady se pro ODS otevírá nová šance. Nová frakce (**ECRG**³⁶) v EP a na ni navazující evropská aliance stran a politická nadace jsou k tomu vhodnými nástroji. Rozhodnutí ODS opustit frakci EPP-ED a založit frakci ECRG vidí jako dobrý počín Jan Zahradil, ale i Alexandr Vondra.³⁷

Velmi kladně se naopak ODS staví k dalšímu rozšiřování unie a integraci politicky výbušného a napjatého regionu Balkán a států bývalé Jugoslávie. Argumentuje přitom stabilizací, demokratizací a ekonomickým rozvojem daného teritoria. Má však podmínky: „*Nezbytností však je vyřešení vzájemných sporů se sousedy ještě před vstupem do Evropské unie, aby se tato potenciální nestabilita dále do EU nepřelévávala. Další ze zemí, které mají v současné době statut kandidáta, je Turecko. Jako dlouhodobě spolehlivý člen NATO a největší muslimský partner západních států nesmí být odstaveno na periferii. Zamezení jeho přístupu do EU by určitě vyvolalo příklon k radikálnějším muslimským zemím, což by mohlo vést k radikalizaci samotného Turecka (...)*“ (ODS 2010).

Po celé sledované období od roku 1992 do roku 2012 vykazují Občanští demokraté rysy náležející do kategorie měkkého euroskepticismu dle typologie Taggart/Szcezrbiak. ODS lze tedy samu o sobě označit jako euroskeptickou. I přes vyhraněné projevy svých klíčových

³⁶ ECRG – frakce Evropských konzervativců a reformistů. Mezi principy frakce mj. patří principy: „ukončení nadměrné byrokracie, větší transparentnosti a bezúhonnosti v institucích EU a při využívání evropských fondů členskými státy; respektu a rovnoprávného zacházení se všemi členskými státy EU – malými i velkými, starými novými; svobodného podnikání, svobodného a férového obchodu a spravedlivé hospodářské soutěže, minimální regulace, nižších daní a minimálního státního aparátu jako konečného prostředku k zajištění individuální svobody, osobní i národní prosperity“ (<http://www.zahradil.cz/assets/files/publikace/ecr-cr.pdf>, 18.05. 2012).

³⁷ „Začlenění ODS do EPP-ED v roce 2004 tak bylo motivováno spíše spoluprací se stranami, s nimiž si je ODS blízká v rámci členění pravolevého spektra. Působení ODS v této frakci bylo pro ni úspěšné (měla zastoupení ve vedení EP i ve výběrech atd.), nicméně bylo i poučením, z něhož vyplynula právě iniciace vzniku nové, eurorealistické frakce. ODS zkrátka spolu s dalšími stranami dospěla k názoru, že eurorealistický proud může v EP prosadit daleko více, pokud vytvoří vlastní klub. S odstupem lze hodnotit, že tento krok byl správným směrem a nese své ovoce, neboť náš hlas v tuto chvíli díky silnému spojení s britskými konzervativci a dalšími stranami v Europarlamentu zaznívá daleko silněji. Nenaplnila se ani proroctví, že malá frakce se nemůže prosadit, neboť v tuto chvíli ODS také má místopředsedu EP. Mnoho práce je samozřejmě ještě před námi, ale fungování EKR již v tuto chvíli vnímám velmi pozitivně. Svě by k tomu mohl říct jistě i kolega Zahradil.“ (Rozhovor s A. Vondrou. Praha, 10. 7. 2012)

představitelů nestála ODS během více než 20ti let v principální opozici vůči EU nebo celému establishmentu EU. ODS byla v 90. letech vládní stranou za předsedy Václava Klause a dále po roce 2006 a 2010 za předsedů Topolánka a Nečase. Vládní odpovědnost, přesun největších kritiků evropské integrace do Evropské integrace a konec konců i předsednictví ČR v EU na začátku roku 2009, znamenalo snížení tenze ve vztahu k Evropské unii. Z výše uvedeného nemůžeme ODS za celé období označit za *stranu jednoho tématu* podle rozdělení Taggarta (1998). Během celé sledované doby lze ODS označit za *stranu se zavedenou stranu s euroskeptickou pozicí*.

3.3 Euroskepticismus KSČM a ODS vs. evropské volby

Volební program Komunistické strany Čech a Moravy pro první české volby do Evropského parlamentu v roce 2004 nesl název *S VÁMI A PRO VÁS, DOMA I V EU – Teze programu KSČM pro volby do Evropského parlamentu*. Program je poměrně stručný a obsahuje šest stran textu, které jsou krom úvodu a závěru rozděleny do pěti kapitol. Hned v úvodním odstavci se KSČM vymezuje vůči evropské integraci 21. století, která je založena na neoliberální doktríně a demokratickém deficitu. KSČM tvrdí, že o politice nerozhodují občané, nýbrž nadnárodní instituce jako Světová obchodní organizace, Světová banka a Mezinárodní měnový fond. KSČM dále považuje za nevýhodné dojednané podmínky členství v EU pro Českou republiku. I když se podle komunistů stanou evropské problémy českými (vč. militarizace Evropy a hegemonie USA), přece jen vidí KSČM v integraci pozitivum: možnost společného a koordinovaného zápasu levice na evropské úrovni. Nakonec úvodu KSČM říká, že pozitiva lze prosazovat i na půdě EU resp. v Evropském parlamentu v rámci levicových frakcí (KSČM 2004).

V kapitole III. *Chceme Evropu ekonomicky produktivní, Evropu udržitelného rozvoje, ochraňující životní prostředí, a proto hledáme se lze dočíst, že je třeba využívat společné fondy EU na financování projektů v dopravní infrastruktuře, zemědělství. KSČM se v ní také vyzývá k větší aktivitě ČR v rámci SZBP. V oblasti ekologie trvala KSČM na přísném dodržování ekologických předpisů a odstraňování škod způsobeném na životním prostředí.*

Politického analytika, ale možná i voliče mohla ještě zaujmout poslední pátá kapitola, která hovořila o tom, že KSČM nebude v Evropské unii sama a přidá se do frakce Evropská

sjednocená levice/Skandinávská zelená levice, což se také opravdu stalo. Kromě toho se KSČM hlásí i k evropské radikální levici, která se je údajně vědoma přeměny „kapitalistické Evropy“ na „sociálně spravedlivou společnost“ (KSČM 2004). Strana na jednu stranu vidí značné nedostatky ve členství ČR v EU, na druhé straně vyzývá své voliči k podpoře, neboť Evropský parlament složený z pravicových sil by vedl evropskou integraci po špatné trajektorii.

Volební program Komunistické strany Čech a Moravy pro eurovolby 2009 naplňuje přibližně čtyři normostrany a sestává se z 897 slov. Programový dokument je jakýmsi normativním manifestem toho, jak by Evropa nebo spíše Evropská unie měla být, jak vypadat, na jakých principech stát. Přirozeně jde o program socialistický, spíše sociálně demokratický, který přikládá i význam soukromému podnikání. Hned v úvodu se potencionální volič dozví pět stěžejních důvodů, proč volit právě Komunistickou stranu Čech a Moravy. Těchto pět bodů nebo „PRO“ má za cíl vytvořit „Evropu jistoty“. Konkrétně KSČM slibuje o toto pojetí Evropské unie:

PRO naše občany, rodiny a děti

PRO přírodu a prostředí, v němž žijeme

PRO práci našich občanů

PRO cenovou a energetickou stabilitu

PRO spolehlivý odbyt českých výrobců

(KSČM 2009).

Podle stejné šablony, vyjadřuje se KSČM i pro „Evropu bez bariér“:

PRO osoby, zboží, služby a kapitál

PRO všechny poctivě pracující občany

PRO sociální, věkové i zdravotní handicapy

PRO důstojný život všech lidí bez rozdílů

(KSČM 2009).

V programovém dokumentu dále KSČM upozorňuje, na význam lidských jako nikoliv jen práva politická a občanská, neboť „*bez práv ekonomických a sociálních jsou prázdnou frází*“ (KSČM 2009). Jak ale tato obecná proklamace zajistí naplňování těchto práv poslanci KSČM na půdě Evropského parlamentu, to už se čtenář programu samozřejmě nedozví. Celý program stojí více méně na obecných frázích, které jsou následně rozvedeny v několika stručných bodech. Jako by si byl ÚV KSČM snad vědom skutečnosti, že volič téže strany programy moc nečte. V podkapitole „Evropu ekonomického rozvoje a stability“ KSČM zdůrazňuje zavádět opatření proti „globální finanční krizi“, vyjadřuje se pro udržitelný rozvoj, ekologický akcent, ale i pro posílení etatistického pojetí politiky uvnitř struktury EU.

KSČM říká své „ANO“ Evropě za podmínek, pokud bude dle jejího názoru demokratická, solidární, chránící životní prostředí a ovšemže mírová. Své „NE“ Evropě naopak zdůrazňuje v těch bodech, které se týkají „*pokračování neoliberální politiky EU, zhoršující životní podmínky občanů a vylučující sociální otázky z procesu prohlubování evropské integrace*“ (KSČM 2009). Z této věty je i poměrně patrný měkký euroskepticismus. KSČM si je vědoma důležitosti členství České republiky v Evropské unii, avšak vyslovuje jistou obavu nad dalším trendem/směrem – tj. zavádění neoliberálních politik ve členských státech EU. V závěru svého programu KSČM vyjadřuje přání být i nadále součástí frakce *Evropská sjednocená levice - Severská zelená levice*.

Volby do Evropského parlamentu, které se konaly ve dnech 5. - 6. 6. 2009 přinesly KSČM obhajobu nebo zisk čtyř mandátů, když pro stranu hlasovalo 18,18 % voličů. Zvolení komunističtí poslanci – Jaromír Kohlíček, Jiří Maštálka, Miloslav Ransdorf a Vladimír Remek – stali se součástí frakce komunistických a socialistických stran: *Evropská sjednocená levice a Severská zelená levice*. Tato frakce se stala v roce 2009 pátou nejsilnější, když získala 34 křesel v Evropském parlamentu. V období 2004 – 2009 měla EUL / NGL 41 poslanců. Rozhovor s lídrem kandidátky KSČM pro obě sledovaná období, Miroslavem Ransdorffem, je součástí této diplomové práce v kapitole pro přílohy.

Pro první volby do Evropského parlamentu v roce 2004 zvolila ODS témata vnitropolitická zřejmě i proto, že se snažila zakrýt své protievropské postoje, ačkoliv elektorát byl do velké míry orientován proevropsky. Naproti tomu KSČM měla obavu o nezájem o evropské volby mezi svými příznivci a voliči. Proto otevřela stranickou kandidátku i pro nečleny strany. Druhé místo např. obsadil bývalý československý kosmonaut Vladimír

Remek. Ať už KSČM nebo ODS, obě vsadily na nacionalistickou strunu, vtělily se do role ochraňovatelky českých národních zájmů vč. obavy z revize Benešových dekretů. Zejména u KSČM toto pojetí politiky nekoresponduje s bohatou tradicí internacionalismu. Opoziční strany se také vyhranily proti reformám sociálnědemokratické vlády Vladimíra Špidly (Lequesne, Perottino 2004).

Před evropskými volbami v červnu 2004 sestavili Občanští demokraté osmistránkový volební dokument s názvem *Modrá šance pro Evropu*³⁸ s liberálním podtitulem *Stejně šance pro všechny*. Program je rozdělený do tří kapitol: Budoucnost Evropské unie, Česká republika a Evropská unie a konečně nejdelší část Priority ODS v Evropském parlamentu.

ODS varuje před bezhlavým prohlubováním evropského integračního procesu, zejména před jednodimenziální federalizací Evropy: „(...) *Rychle se měnící svět vyžaduje pružnost, přizpůsobivost, schopnost rychlé reakce. To musí být základní pilíře, na nichž bude postavena evropská spolupráce v budoucích letech. Takovým požadavkům odpovídá představa flexibilní Evropy – tedy Evropy, v níž jsou jednotlivé skupiny státu propojeny v různých stupních a tempech integrace podle vlastních zájmu a priorit (...)*.“ (ODS 2004: 1). Přesto nebo právě proto spatřovali Občanští demokraté velkou výzvu v plném členství, zejména zdůrazňovali rovnoprávnost členů a často nedůstojné postavení kandidátské země do EU. Program apeluje na aktivní úlohu České republiky, neboť geograficky i obyvatelstvem z hlediska ostatních členů, bude nadále platit za středně velké země. ODS také volala po analýze současného fungování EU institucí namísto uspěchaného vizionářství. Pro Českou republiku ODS vytýčila čtyři priority:

1. co největší rovnoprávnost mezi členskými státy EU,
2. trvání na autonomii národních vlád v otázce rozpočtů, daní, sociálních politik či pravomocí parlamentů,
3. snaha o reformu rozpočtů Evropské unie, zvláště seškrtnání Společné zemědělské politiky (CAP),
4. v součinnosti s NATO vytvořit v Evropě bezpečný prostor pro rozvoj proamerické civilizace.

(ODS 2004: 2 – 3)

³⁸ Celý text k dispozici zde: 20.05. 2012

Poměrně obširně rozvádí strana své priority v Evropském parlamentu, které shrnula deseti bodů. ODS tvrdí, že je stranou „konzistentní politiky“, že zřetelně a srozumitelně bude pracovat prostřednictvím svých zástupců – poslanců – na půdě EP, přičemž nepodceňuje jeho úlohu v rámci struktur EU. ODS dále v programu deklaruje spolupráci v Evropském parlamentu spolupracovat se subjekty, s nimiž nalezne průsečíky hodnot a programových priorit. Přesto chce ODS vycházet ze svého programu národního. Na rozdíl od roku 2009, v tomto případě ODS deklarovala svou sounáležitost k frakci EPP-ED.

Následně ODS ve své programu rozepisuje v 10ti bodech „**Priority ODS v Evropském parlamentu**“. Kromě již zmíněného partnerství se stejně smýšlejícími konzervativními subjekty, je to dále tlak na lobbistické skupiny, které by snad chtěly změnit majetkové poměry po roce 1945 v Československu. ODS se dále vyslovuje za odmítnutí ústavního textu, postačuje jí současná úroveň institucionalizace. V ústavní smlouvě viděli Občanští demokraté především zhoršení postavení České republiky než to, co bylo ujednáno v přístupových dohodách s EU. Na půdě Evropského parlamentu chtěla ODS prosazovat takové návrhy, které by liberalizovaly obchod o omezily byrokracii. Kromě tohoto Občanští demokraté v programu hovoří o vhodnosti dotačních programů, zejména snížení objemu prostředků pro CAP – Společnou zemědělskou politiku, stejně jako ponechání na úrovni národní vlády fiskální, daňovou a sociální politiku.

Politolog Jan Kubáček viděl program v programu ODS přeci jen posun. A sice proto, že Česká republika se podle autorů programu může stát plnohodnotným členem EU a být tedy spolutvůrcem integrace. ČR už nebude v pozici, kdy by zdáli pozorovala dění (Kubáček, 2009: 62).

Nyní se přesuňme do roku 2009. Pro červnové volby do Evropského parlamentu v roce ODS sestavila 36ti stránkový programový dokument *ODS.EU volby 2009*. Dokument je tradičně uveden slovem předsedy – tehdy Mirka Topolánka. Ten v něm vyzvedává kladnou a úspěšnou roli, kterou ODS hrála během prvních měsíců roku 2009 (zejména tzv. „plynová krize“), tedy během půlročního předsednictví EU Českou republiku, jakožto i roli při reakci na finanční krizi, jež se naplno projevila na podzim 2008. Předseda rovněž zdůrazňuje pozitivismus programu – eufemisticky řečeno „řešení nikoliv strašení“ (ODS 2009). Nicméně si Mirek Topolánek neodpustil resentment, když kritizoval roli opozice: „*ČSSD a KSČM neodpovědně zabránily pokračování našeho předsednictví a nenávratně tak poškodily postavení naší země v Evropě*“ (ODS 2009). Domnívám se, že se jedná o zajímavý příklad z dějin českého parlamentarismu. Připomeňme, co se stalo. Při hlasování o nedůvěře vládě

v březnu 2009 vládní koalice ODS, KDU-ČSL a Strana zelených nezískaly potřebnou většinu, což vyvolalo následný pád vlády během již zmiňovaného předsednictví. V tomto se okolnosti národní politiky (pád vlády je v parlamentních demokraciích běžný) přenesl na úroveň evropské politiky. Pád vlády měl tak mnohem složitější kontext. Jednak měl vliv na samotné předsednictví ČR v EU, jednak tento fakt promítl do volební kampaně do voleb do Evropského parlamentu. Kromě úvodního slova předsedy, přibylo poselství i leadera kandidátky, dosavadního europoslance, Jana Zahradila. Ten se především nebyvale ostře, ale s logikou věci, ostře vymezil proti politice ČSSD, zejména stylu předsedy Jiřího Paroubka: „*Ti, kdo se zaklínají Evropskou unií a evropskou integrací na každém kroku – zejména Jiří Paroubek a ČSSD – ukázali, že se jedná jen o prázdnou rétoriku. (...) Ve skutečnosti ale nejsou schopni vytvořit vlastní, autonomní evropský program pro Českou republiku (...)*“ (ODS 2009). Zahradil staví do popředí preference potencionálního voliče a nepokrytě zdůrazňuje národní zájem.

Přestože by se mohlo jevit, že evropská politika se stala důležitým tématem Občanských demokratů, není tomu tak. ODS vlastně recyklovala obvyklá hesla o realistické straně, která má zdravý odstup od EU a zabývá se předně praxí. Upřednostňuje zájem národní a evropská integrace má být funkcionální tehdy, pokud to bude výhodné pro ČR (Kubáček 2009: 63). Programový dokument je rozdělen do pěti kapitol: ***Řešení proti krizi, Řešení pro zachování pracovních míst, Řešení pro spravedlivý sociální systém, Řešení pro energetickou bezpečnost, Řešení pro ČR v EU*** (ODS 2009).

Pro budoucnost Evropy viděla v roce 2009 „strana modrých křídel“ v zásadě dvě východiska:

a) „mocenský regionální blok s co největší mírou právní, politické a ekonomické jednoty – jakýsi „stát Evropa“,

b) jít cestou pružného, ekonomicky otevřeného a dále se rozšiřujícího celku, který povede ke koncepci „flexibilní“ či „variabilní“ integrace“ (ODS 2009).

Jak již může být čtenáři z kontextu patrné, ODS se postavila do role obhájkyně druhého „realistického“ směru. ODS v programovém dokumentu definovala dva přístupy k EU. Tím prvním je „**Národní zájem**“, kterým ODS zamýšlí prosazovat a preferovat národní politiky. A to za předpokladu, že tyto politiky budou účinnější a také v tom případě, kdy není možná dohoda na úrovni EU. Přístupem číslo dva je „**Silná Evropa**“, tj. že Občanští demokraté na druhé straně uznávají přínos evropské integraci v těch intencích, kdy to je smysluplné a řešení

na úrovni individuálního státu se jeví jako nedostatečným. Typickým příkladem může být společná energetická politika a energetická společnost (ODS 2009).

Jestliže se začneme do první kapitoly Řešení z krize, neubráníme se zcela evidentnímu faktu, že čteme vlastně program, ve kterém dominují témata národní politiky. Jsou zde uvedeny konkrétní návrhy na snižování daní, sociálního pojištění pro firmy, změna insolvenčního zákona, podpora rekvalifikace pracovníků. Na jednu stranu program reaguje na složitý dobový kontext. V roce 2009 se skutečně české hospodářství dostalo do útlumu a mnoho lidí ztratilo práci, mnohé podniky zkrachovaly. Avšak na stranu druhou, sociální a fiskální politika nadále zůstávala v gesci národních institucí a nebyla relevantní ve vztahu k boji o mandáty v Evropském parlamentu. Jan Zahradil přece nebude schvalovat zrychlení odpisů podnikatelům. Ačkoliv ODS chtěla představit „řešení“, napadá konkurenci – ČSSD – kterou obviňuje ze socialistických řešení, které povedou ke ztrátě konkurenceschopnosti země. Argumentují vysokou nezvěstností v období vlád ČSSD 1998 – 2006. Dnes již víme, že nezaměstnanost za pravicových vlád i tak dramaticky stoupá, i přesto, že se vládní kolice zasloužila o flexibilní zákoník práce z dílny bývalého ministra Drábka. Nicméně ze z analýzy textu nevyplývá, jak konkrétně budou jednat budoucí poslanci EP zvolení za ODS. Neboť sociální politika je stále v gesci národních vlád.

Domnívám se, že z hlediska stranického euroskepticismu je pro ODS typické, že so nepřeje jakékoliv direktivní nařízení shora v oblasti daňového systému. ODS chce tyto pravomoci nechat výlučně na úrovni kandidátských zemí. V logice ekonomického liberalismu se ODS vyjadřuje rozhodně k nezvyšování rozpočtu Evropské unii po roce 2013. V současnosti již víme, že rozpočet pro období 2013 – 2020 nejen stagnuje, ale prošel škrty. V oblasti zahraniční politiky se ODS již tradičně vyjádřila pro silnou spojeneckou vazbu mezi státy EU a Spojenými státy americkými na bázi vojenského paktu NATO. I když ODS odmítá institucionální proměnu Evropské unie, nebrání se dalšího rozšiřování členů z oblasti Balkánu, východní Evropy či dokonce severní Afriky.

V červnových volbách 2009 do EP ODS obhájila svých 9 poslaneckých křesel s volebním ziskem cca 31 %. Pro období 2009 – 2014 zasedají v Evropském parlamentu: Jan Zahradil - předseda poslaneckého klubu ODS v EP, místopředseda ECR Oldřich Vlasák - místopředseda EP, Evžen Tošenovský - místopředseda klubu ODS v EP, Milan Cabrnoch - koordinátor hlasování, Andrea Češková, Hynek Fajmon, Edvard Kožušník, Miroslav Ouzk a

Ivo Strejček. Občanští demokraté jsou součástí frakce Evropští konzervativci a reformisté (ECR), která je známá svým odporem k eurofederalismu a zastává euroskeptické názory.

Strana	Frakce	Počet hlasů	%	mandáty
Občanská demokratická strana	EPP-ED	700 942	30.04	9
Komunistická strana Čech a Moravy	EUL-NGL	472 862	20.26	6
SNK sdružení nezávislých a Evropští demokraté	EPP-ED	257 278	11.02	3
Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová	EPP-ED	223 383	9.57	2
Česká strana sociálně demokratická	PES	204 903	8.78	2
NEZÁVISLÍ	IND/DEM	191 025	8.18	2

Graf 2 - Procentuální zisky a počet mandátů politických stran, které překročily klauzuli při volbách do EP 10. a 11.06. 2004

Zdroj: www.volby.cz

V roce 2010 politologové Kubini a Kučerová poskytli analýzu evropeizace českých parlamentních stran (*Evropská integrace, evropeizace a politické strany – Česká republika a Slovensko*), přičemž komparovali výsledky dvou volebních klání do Evropského parlamentu v letech 2004 a 2009. Položili si otázku, které politické strany podporují integraci více, a které méně (Kubini, Kučerová 2010: 16)? Z našeho úhlu pohledu by nás měli zajímat především aspekty, které ovlivnily ODS a KSČM – strany z opačné polohy osy levice-pravice – obě značně vyhraněné proti *politics* Evropské unie a evropské integrace obecně. Zde jsou některé závěry, ke kterým mladí badatelé dospěli, když porovnávali české eurovolby 2004 a 2009:

1. Co se týče negativní orientace na evropskou integraci, na prvním místě, ale opačném postavení spektra se ocitla ODS a KSČM
2. KSČM byla jedinou relevantní stranou, která vytrvale odmítala *Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku* a její vojenskou sekci, jakožto i začlenění do vojenských struktur NATO – Pakt severoatlantické smlouvy.
3. ODS a KSČM kategoricky odmítaly prohloubení role nadnárodních institucí EU.
4. Nejmenší míra pozitivních vyjádření o „současné podobě EU“ vykazovaly ODS a KSČM, přičemž navrhovaly rozsáhlé reformy, ODS dále odmítala navýšení rozpočtů EU resp. přehodnocení transferu subvencí k příjemcům.

5. V roce 2009 oproti roku 2004 pozorujeme citelný úbytek evropských témat ve volebních programech, což prý bylo důsledkem konání (a později nekonání) předčasných voleb³⁹ do PS PČR v říjnu 2009.

(Kubini, Kučerová 2010: 16 – 18).

Strana		Počet mandátů	v %
číslo	název		
4	Občanská demokratická strana	9	40.91
33	Česká strana sociálně demokratická	7	31.82
21	Komunistická strana Čech a Moravy	4	18.18
2	Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová	2	9.09

Graf 3 - Procentuální zisky a počet mandátů politických stran, které překročily klauzuli při volbách do EP 05. a 06.06. 2009

Zdroj: www.volby.cz

Na základě analýzy programových materiálů do evropských voleb lze opět říci, že jak KSČM, tak i ODS se vyznačují měkkým euroskepticismem dle typologie Taggart/Szczerbiak. Přes četné výhrady obou subjektů lze nalézt základní v axiom v akceptaci členství České republiky v EU a zároveň je patrná poměrně značná zdrženlivost vůči dalšímu prohlubování (nikoliv rozšiřování) integračního a procesu.

³⁹ Po zásahu rozhodnutí Ústavního soudu resp. vyhovění stížnosti se volby nakonec musely konat v řádném termínu v květnu 2010.

4 Závěr

Finální část diplomové práce bude – jak již bylo naznačeno na samém úvodu – zaměřuje se na celkové resumé a rekapitulaci zjištěných výsledků. Tato závěrečná reflexe tak předloží odpovědi na výzkumné otázky.

První kapitola lapidárně představila všechny relevantní teorie současného euroskepticismu v období uplynulých 15ti letech. Snahou bylo podat ucelenou sondu, vysvětlit distinkce současného diskurzu, zvláštnosti a zajímavosti. Přesto se pro teoretickou kapitolu staly stěžejní teoretické práce Paula Taggart a pozdější společné příspěvky dua Taggart a Szczerbiak. I když se jejich původní typologie stala nosnou a určující v části analytické, přesto stojí za zmínku i sodna do textů dalších autorů a jejich příspěvků. Zejména jde o práce Kopecký/Mude, Flood/Usherwood či Conti. Autorská dvojice Taggart a Szczerbiak následně reaguje na kritiku autorů. Ačkoliv různé typologie euroskepticismu operují s podobnými proměnnými, nemůžeme definitivně hovořit o jednotné platformě či šabloně, jež by převládala na poli společenských věd, konkrétně v politologii při výzkumu politických aktérů resp. politického stranictví.

Jak dokazují četné odborné práce domácích i zahraničních politologů, zdaleka největšího věhlasu na tomto poli dostála koncepce Taggart/Szczerbiak, kteří přišli s vymezením měkký tvrdý euoskepicismus:

TVRDÝ EUROSKEPTICISMUS (HARD EUROSCEPTICISM)

Existuje tam, kde je principiální opozice vůči EU a evropské integraci, a proto může být nalezena v těch stranách, které věří myšlence opustit členství v EU. Jde také o strany, jejichž politiky vůči EU jsou v opozici k celému projektu evropské integrace. Nebo alespoň tak, jak je v současnosti koncipován.

MĚKKÝ EUROSKEPTICISMUS (SOFT EUROSCPETICISM)

Projevuje se tehdy, pokud není principiální výtky vůči Evropské unii nebo členství v Evropské unii. Ale existují obavy k jedné nebo více politických oblastí, které vedou k vyjádření kvalifikované opozice vůči EU nebo tam, kde je aktuální cítění pro národní zájmy, i přes všechny nesouhlasy s vývojem Evropské unie.

(Taggart, Szczerbiak 2002: 7).

V rámci analytického rozboru došlo k použití diskurzivní analýzy. Mezi ústřední referenční činitele analýzy, jak název práce napovídá, byly zařazeny: Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) a Občanská demokratická strana (ODS). Na těchto dvou aktérech českého politického spektra byla vysledována proměna jejich vnitřní struktury v závislosti na čase, který byl vymezen od jejich založení, etablování, vstupu do EU až stranické volebními výsledky nejen u voleb národních, nýbrž i klání v evropských volbách v roce 2004 a 2009. Pečlivý rozbor KSČM a ODS v kontextu volebních období do PS PČR v letech 1992 resp. 1990 – 2010 a volebních období do voleb do EP v letech 2004 – 2009, přinesl řadu údajů a faktů, na jejichž základě je možné učinit výstup, který jsem se rozhodl formulovat do konkrétních odpovědí, které se týkají otázek položených během výzkumu a uvedených v úvodu této diplomové práce. Na výzkumné otázky se snažím odpovědět formou argumentační interpretace.

1. Je KSČM a ODS euroskeptická dle vymezení typologie Taggarta a Szczerbiaka a v jakém smyslu?

Pro otázku číslo 1 byla vypracována pracovní hypotéza, která předpokládá, že jak Komunistickou stranu Čech a Moravy, tak Občanskou demokratickou stranu, je možné přiřadit do kategorie měkkého euroskepticismu podle typologie Taggarta a Szczerbiaka. Podle užití typologie – měkký/tvrký euroskepticismus autorů Taggart a Szczerbiak, jsem došel k závěru, že obě zkoumané strany – Komunistická strana Čech a Moravy a Občanská demokratická strana vykazují shodné rysy *měkkého euroskepticismu*, tak jej definovali výše zmínění autoři. Samotná typologie Taggart/Szczerbiak by ovšem nestačila, a proto bylo operacionalizaci dané teorie zvolena metoda diskurzivní analýzy.

Na základě předložené analýzy během let 1990 – 2012, docházelo ke zřetelným změnám z hlediska stranické programatiky jak Komunistické strany Čech a Moravy, tak i u Občanských demokratů. Volební program KSČM (strany, která vznikla v březnu 1990) do parlamentních voleb v roce 1990 a ještě v roce 1992 nesl jen obecné proklamace a prakticky nezmiňuje bližší politiky tehdy ještě EHS a následný integrační vývoj po Maastrichtské smlouvě. První dvě polistopadová léta se nesla v duchu hledání identity strany, což bylo charakteristické odklonem od stalinismu a popřením členské základny směrem k radikální (trockistické) levici. V roce 1990 padl apel na jen silnou čs. levici, která je nezbytná pro silné postavení v Evropě. O dva roky později už komunisté apelují na členství v EU, kategoricky však odmítají účast v jakémkoliv vojensko-politickém paktu (NATO). V této otázce se tak

KSČM rozcházela s ODS. Mezi léty 1993 – 2004 lze hovořit o období konsolidace a ustálených volebních výsledků do PS PČR. Po celá devadesátá léta je odkaz na EU vágní, po roce 1998 chce KSČM sjednocování Evropy na základně sociálních a humanistických ideálů, nikoliv pod převládající doktrínou neoliberalismu a tento trend je i díky Miloslavu Ransdorfovi, platný do dnešních dnů. Program pro období 2002 – 2006 již vykazoval zvýšený zájem o evropská témata. Tento trend lze připočíst s blížícím se vstupem do EU vč. souvisejícího referenda. I v letech následujících se nelze setkat s propracovanými programy, kterými by rezonovaly evropské politiky. Zájem o Evropskou unii se stává do jisté míry ambivalentní. KSČM chápe ČR jako její pevnou součást, na druhé straně má obavy vůči neoliberalní doktríně a způsobům, kterým se přistupovalo k řešení bankovní a později dluhové krize zejména v jižním křídle EU. Lze říci, že akcent na zahraniční politiku v současné KSČM upadá. Na květnovém sjezdu strany v roce 2012 nebyl vyčleněn místopředseda pro tuto problematiku. Do své gesce si ji zval spíše konformní a oportunní předseda Filip. K proměně volební pragmatiky u obou subjektů – ODS a KSČM docházelo. Přičemž ODS v je tomto směru důslednější a jde více pod povrch a nabízí alternativy. Většinově oportunní KSČM dokládá, stejně jako socialistické strany napříč Evropou, že levicové síly jsou v hluboké krizi nejen myšlenkové, ale zejména leadershipu. Ideologové a leadeři nevědí, o co by vlastně měli bojovat.

ODS se jako jasně definovaná politická strana konzervativně-liberálního proudu oddělila od Občanského fóra v roce 1991 a plně tak zasáhla až do parlamentních voleb v roce 1992. Od tohoto volebního období, zhruba do roku 1997, vykazovala proevropské rysy. V počátcích byl v programu uveden velmi obecný rámec, do kterého by měla ČR patřit. Oním mnohohrstevným cílem byla pro ODS sounáležitost k „západu“. Spíš než konkrétní politiky nově vznikající Evropské unie, šlo o to vytyčit směřování zahraniční politiky na země západní Evropy a USA – její struktury EHS resp. EU a NATO. Po celá devadesátá léta lze v programových dokumentech číst sounáležitost k evropskému projektu jako ospravedlnění ekonomické transformace, jejíž autoři byli z ODS. Jinými slovy: příklon k západu včetně EU, rovná se legitimita pro tržní hospodářství a liberalizaci ekonomiky. V programu pro volby do poslanecké sněmovny 1998 je cítit nejen hořká pachuť, která vedla k rozpadu koalice na konci roku 1997. Je zde připomenuto, že to byla právě ODS, která díky svému předsedovi se stala přidruženou zemí NATO, byla nestálým členem rady bezpečnosti OSN, ale zejména podala přihlášku o členství v EU v únoru v roce 1996. Po roce 1997 také díky skandálu s financováním strany odchází Zeileniec. S příchodem stínového ministra zahraničí Jana

Zahradila odchází doktrína „*liberálního nacionalismu*“ a nastává období „*nacionálního konzervatismu*“. V roce 2001 Jan Zahradil (tehdejší stínový ministr zahraničí) a konzervativní filozof Miloslav Bednář přicházejí literárním textem pod názvem *Manifest českého eurorealismu*. V něm je rozveden právě tento konzervativní pohled na evropskou integraci, stejně jako obdobné tendence projevovaly v think-tanku CEP blízském ODS. V kontextu rezonujících témat zahraniční politiky roku 2002, nesla se i kampaň ODS do voleb do poslanecké sněmovny. ODS vsadila na nacionalistickou kartu (do značné míry pod vlivem veřejného mínění), což je projevovalo údajnou hrozbou z poválečného uspořádání Československa a tzv. Benešových dekretů. Před národními volbami roku 2006 se již vyskytuje tenze programu k jednotlivým evropským politikám, otázkou způsobu členství a pasáže o tzv. Evropské ústavě. Národní zájem se stává trvalou obhajobou programu, i když strana akceptuje členství v EU. Volební program pro volby PS PČR 2010 se nesl v duchu zvýšené polarizace domácí politické scény, pod tíhou krize Evropské unie a v neposlední řadě nesl znaky až odplaty vůči ČSSD, která nesla vinu za konec Topolánkovi vlády během předsednictví. Míra evropeizace zůstává na stejné hladině a po r. 2007 se do popředí zahraniční politiky ODS dostává Alexandr Vondra. Z výše uvedeného lze vyvodit vývoj ODS, který je závislý na mezinárodním rámci, aktuálních politikách domácích i evropských a lídrech, kteří mají aktuální dominanci ve straně. Přesto od založení do současnosti vykazuje strana svou maximu, která se projevuje v konzistenci chápání zahraniční koncepce: na mezivládní spolupráci evropských států. Liberálně-demokratické režimy v EU není třeba více integrovat, pokud mezi nimi existuje čilá ekonomická výměna. Vstřícnější politika druhé Topolánkovy vlády v letech 2007 – 2009 souvisí s utvořenou vládní koalicí a se členy této koalice – tedy Strana zelených a Křesťanská demokratická unie – Československá strana lidová⁴⁰.

Na základě rozboru stranicky relevantních dokumentů jsem dospěl k názoru, že jak KSČM, tak i ODS nestojí v opozici vůči systému - projektu evropské integrace, potažmo Evropské unie. Oba subjekty během minulých let vyjádřili souhlas se členstvím v této organizaci, i když s neskrytými výhradami. Obě strany však vidí v Evropské unii hrozby, které se více méně dostávají do rozporu se stanovisky, které strany mají. Protože jde o subjekty, které se profilují na opačné straně politického spektra a vycházejí z rozdílného

⁴⁰ „Součástí Topolánkovy vlády byly dvě hluboce prointegrační strany, což mělo jistě zásadní dopad na vliv ODS na řešení „evropských otázek“, a to především s ohledem na křehkou většinu, kterou tato vláda disponovala v Poslanecké sněmovně. V současné vládě ODS v tomto směru má větší manévrovací prostor a její zdrženlivost v evropských otázkách se tak prosazuje snáze.“ (*Rozhovor autora s A. Vondrou*. Praha, 10. 7. 2012).

politického ukotvení, tak i jejich pohledy na evropskou integraci byly a jsou odlišné. Závěr analýzy stranických materiálů, který podporuje argument, že zvolené strany KSČM a ODS nejsou zastánci tvrdého euroskepticismu, není překvapivý. Politologové, kteří se zabývali euroskepticismem a typologií Taggart a Szczerbiak vč. autorů samotných dospěli k názoru, že stran tvrdého euroskepticismu je opravdu malé procento, o něco větší výskyt těchto subjektů je v zemích CEE.

2. Existují rozdíly a shody mezi euroskepticismem KSČM a ODS?

V tomto případě jsem vycházel pracovní hypotézy, že jak KSČM, tak i ODS vykazuje odlišné rysy, pokud jde o rovinu obsahu politiky, stranického programu, tak rovinu strategickou. Jak jsem již jednou uvedl v teoretické části této diplomové práce, Paul Taggart rozlišuje čtyři stranické projevy euroskepticismu a tedy vlastně čtyři kategorie stran v euroskeptickém smyslu:

- 1. euroskeptické strany jednoho tématu (Single issue Eurosceptical parties)**
- 2. protestní strany (Protest based parties with Eurocepticism)**
- 3. zavedené strany s euroskeptickou pozicí (Established party with Eurosceptical position)**
- 4. euroskeptické frakce (Eurosceptical factions)**

(Taggart 1998: 368 – 369).

Pomocí těchto čtyřech rozlišení jsem se snažil určit charakter měkkého euroskepticismu u KSČM a ODS.

Po nadějných polistopadových letech za předsedy Jiřího Svobody narůstá od roku 1993 do roku 2005 dlouhé předsednictví Miroslava Grebeníčka. Je to období konzervatismu, stagnace, role důsledně opoziční a protestní. Ačkoliv se ve straně objevuje kritika stalinismu z řad intelektuálů působících v KSČM, důležitý není toliko vliv ústředního výboru na formování politik komunistů, nýbrž vliv okresních tajemníků⁴¹, kteří zase reprezentují

⁴¹ Ransdorf přisuzuje velký vliv okresním tajemníkům KSČM v roce 2005 a nyní: „Ti tvořili větší počet delegátů sjezdu, tj. že člověk, který vede okres, do značné míry určuje to, s čím tam jede. Pro okresy Grebeníček a Filip

konzervatismus členské základny. Miloslav Ransdorf na úkor Filipa utrpěl drtivou porážku, když se rozhodl kandidovat na předsedu. Přesto se stal tento politik lídrem kandidátky do EP, jakožto i místopředsedou pro zahraniční styky. Podle jeho slov⁴² má na půdě EP relativní autonomii na KSČM i po volbách 2009, neboť podle jeho slov není ve straně příliš odborníků, kteří se v této problematice orientují. Po roce 2004 komunističtí europoslanci aktivně participují na poli Evropského parlamentu. Před vstupem do EU strana hájila mezinárodní spolupráci socialistických a komunistických stran nejen napříč Evropou. Tyto vztahy existují do současnosti. EU vstoupila na pole KSČM postupnou evolucí a tato strana se chytla příležitosti, které znamenaly vstup ČR do EU v roce 2004. Euroskepticismus KSČM se projevuje v komunikaci s voličským elektorátem, které se příliš nezajímá o experty na zahraniční politiku v Bruselu.

Na základě provedené analýzy, která je podpořena teorií Paula Taggarta, jsem dospěl k závěru, že KSČM patří do skupiny „**protestní euroskeptické strany**“, které se charakterizují tím, že nejde o vládní „etablované“ strany. Mezi léty 1990 – 2012 se KSČM nikdy neúčastnila vlády na národní úrovni. Jsou známy jen případy z komunální a krajské politiky. Tento typ stran poskytuje voliči jistý distanc od stran vládních, které jsou mnohdy „namočený“ do nejrůznějších skandálů. KSČM a strany podobné mají bezesporu jistý protestní potenciál, který se dále vyjadřuje zdrženlivostí vůči evropské integraci. V neposlední řadě těmto stranám patří ideologická vyhraněnost, což dobře koresponduje i s pozicí KSČM na levém pólu politického spektra.

Pokud zkoumáme ODS, zjistíme, že byla v raných 90. letech více liberální, což bylo způsobeno postavou ministra zahraničí Josefa Zeilence, který usiloval o členství v unii. Přihlášku do EU podal v lednu 1996 Václav Klaus. Po roce 1998 lze spatřovat tendence vedoucí k jevu, který lze označit jako příklon ke „konzervativnímu nacionalismu“, který projevoval především rétorickou „obranou českých národních zájmů“. Právě na konci devadesátých let a počátkem nového tisíciletí se formuje proud, který bývá označen slovem eurorealismus. Toto doktrinální pojetí politiky našlo svůj pomyslný základ v textu *Manifest české eurorealismu* zveřejněného v roce 2001. Následná populistická předvolební kampaň pro parlamentní volby 2002 zasadila ODS ránu v podobě prohraných voleb. Tehdy byl nejvíce

byli garanty toho, že se nic nezmění, že bude stabilita. Oni se báli změny. Teď je situace jiná. Oni by už změnu chtěli, ale neshodnou se, kdo by měl být nástupcem Vojtěcha Filipa. Proto zůstal logicky dál ve své funkci.“ (Rozhovor autora M. Ransdorfem. Praha, 29. 6. 2012).

⁴² „Mně neporadí nikdo, žádné instrukce od ústředí čekat nemůžu. Nikdo tomu nerozumí. Jste ve výsadbku a musíte si poradit sám. Tuto autonomii vedení strany toleruje.“ (Rozhovor autora M. Ransdorfem. Praha, 29. 6. 2012).

patrný odklon od mainstreamového diskurzu evropské integrace. V referendu konaném v červnu 2003 se emeritní předseda, tehdejší prezident republiky, Václav Klaus, jednoznačně nevyslovil pro vstup či odmítnutí přistoupení ČR do EU. Smlouva o přistoupení k EU vstoupila v platnost 1. května 2004. Pozice ODS po roce 2004 započala pragmatickou politikou symbolizovanou europoslancem Janem Zahradilem. Mezi úspěchy ODS patřilo i vítězství ve volbách do EP v červnu 2004. Posun k větší konstruktivnosti v politice ODS zaznamenáváme po volbách 2007 resp. během druhé Topolánkovi vlády mezi léty 2007 a 2009. To bylo mj. způsobeno s tím, že koaliční vláda sestávala ze stran, které byly proevropské (KDU-ČSL, SZ). Zahraniční politika jakožto i evropeizace byla a dodnes vlastně je v rukou místopředsedy ODS Alexandra Vondry, který působil i několik měsíců jako ministr zahraniční, aby poté usedl do funkce místopředsedy vlády pro evropské záležitosti. stihátická politika, přes veškerý pokrok, zůstává doménou ODS. Viděli jsme je v problematickém postoji ve věci Lisabonské smlouvy, založení nové frakce v EP společně s britskými konzervativci, ale i v odmítání Paktu stability a růstu ve vládě Petra Nečase v roce 2012. Ať už před vstupem ČR nebo poté, ODS podmiňuje postupnou integraci mnohými argumenty, které na domácí půdě rezonují.

Na základě analýzy se, kterou jsem stejně jako u KSČM podpořil teorií Paula Taggarta, jsem dospěl k závěru, že straně ODS náleží zařazení do kategorie „**zavedené strany s euroskeptickou pozicí**“. Zvláště v 90. byla ODS stranou etablovanou – nositelkou étosu transformace a privatizace, stejně tak jako stranou vládní. Po dvě funkční období 1998 – 2002 a 2002 – 2006 zůstala ODS (skrytě) v opozici. Po roce 2006 a dále po roce 2010 ODS zasedala v koaličních vládách, kde musela přeci jenom zaujmout více konstruktivní, i když přesto realistický pohled na evropskou integraci.

5 Literatura

5.1 Odborná literatura

Beneš, Vít: 2008. *Diskurzivní analýza*. In: Drulák, Petr (eds.): *Jak zkoumat politiku*. Portál: Praha, 92 – 124.

Conti, Niccolò: 2003. *Party Attitudes to European Integration: A Longitudinal Analysis of the Italian Case*. Working Paper No 70. Sussex European Institute.

Fairclough, Norman: 2003. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. Routledge: London and New York.

Gjuričová, Adéla: 2008. *Obhajoba národních zájmů v čase východního rozšíření EU. 2002 – „nacionální epizoda“ ODS?* In: Gjuričová, Adéla; Kopeček, Michal (eds.): *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Paseka: Praha; Litomyšl, 116 – 132.

Handl, Vladimír: 2008. *Transformace komunistické strany: Od „strategie levicového ústupu“ k evropeizaci*. In: Gjuričová, Adéla; Kopeček, Michal (eds.): *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Paseka: Praha; Litomyšl, 91 – 114.

Havlík, Vlastimil: 2009. *České politické strany a evropská integrace: Evropeizace, evropanství, euroskepticismus?* IIPS: Brno.

Kubáček, Jan: 2009. *Tématika Evropské unie a evropské politiky ve volební komunikaci českých politických stran – fenomén evropeizace ve volebních programech a marketingu českých politických stran od roku 1989*. In: Brunclík, Miloš; Klíč, Zbyněk (eds.): *Z Periferie do centra Evropy: 20 let vývoje vztahu ČR k EU*. CEVRO Institut: Praha, 16 – 51.

Kubini, Kamila; Kučerová Lucie: 2010. *Evropská integrace, evropeizace a politické strany – Česká republika a Slovensko*. FSV UK: Praha.

Taggart, Paul; Szczerbiak, Aleks: 2003. *Theorizing Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality*. Working Paper No 69. Sussex European Institute.

Taggart, Paul; Szczerbiak, Aleks: 2002. *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*. Working Paper No 51. Sussex European Institute.

Sartori, Giovanni: 2005. *Strany a stranické systémy*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno.

Szczerbiak, Aleks; Taggaer, Paul: 2008. *Opposing Europe?: the comparative party politics of Euroscepticism*, Volume I, II. Oxford University Press: Oxford.

5.2 Články v odborných periodikách

Katz, S. Robert; Mair, Peter: 1995. *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*. *Party Politics*; 1; 5. Dostupné z: <http://arts.anu.edu.au/sss/abjorensen/pols2067/cartelKatzMair.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

Kopecký, Petr; Mudde, Cas: 2002. The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe. *European Union Politics*, Volume 3, str. 297–326.

Taggart, Paul: 2008. A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party System. *European Journal of Political Research*, Vol. 33, No. 3, April 1998, s. 363-388.

Taggart, Paul; Szczerbiak, Aleks. 2001. Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe. SEI Working Paper No. 46, Sussex European Institute, May 2001.

5.3 Elektronické dokumenty

KSČM 1990. *Za spokojený život všech, kteří chtějí poctivě pracovat a tvořit*. Volební program pro parlamentní volby 1990. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 1992. *Co chtějí komunisté?* Volební program pro parlamentní volby 1992. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 1996. *Socialismus – šance pro budoucnost*. Volební program pro volby do PS PČR 1996. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 1998. *Jiní o lidech, my s lidmi*. Volební program pro volby do PS PČR 1998. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 2002. *S lidmi pro lidi*. Volební program pro volby do PS PČR 2002. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 2004. *S VÁMI A PRO VÁS, DOMA I V EU*. Volební program pro volby do Evropského parlamentu 2004. Dostupné z <http://www.kscm.cz/viewDocument.asp?document=3075> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 2006. *Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny 2006*. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 2009. *Otevřený volební program KSČM pro volby do Evropského parlamentu 2009*. Dostupné z <http://krhk.kscm.cz/article.asp?thema=4188&item=42201> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 2010. *Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010*. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

Lequesne, Christian; Perottino, Michel: 2004. *Evropské volby: Češi neprojeví velký zájem*. Dostupné z <http://www.euractiv.cz/print-version/clanek/evropsk-volby-ei-neprojevili-velk-zjem> [cit. 26. 7. 2013].

ODS 1992. *Svoboda a prosperita*. Volební program pro parlamentní volby 1992. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_1992.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 1996. *Svoboda a prosperita*. Volební program pro volby do PS PČR 1996. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_1996.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 1998. *Hlavu vzhůru*. Volební program pro volby do PS PČR 1998. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_1998.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2002. *Volební desatero*. Volební program pro volby do PS PČR 1996. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2003. *Když do EU tak s ODS*. Programový leaflet k referendu o vstupu ČR do EU. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/leaflet_EU.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2004. *Stejné šance pro všechny*. Volební program pro volby do Evropského parlamentu 2004. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2004e.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2006. *Společně pro lepší život*. Volební program pro volby do PS PČR 2006. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2009. *Řešení místo strašení*. Volební program pro volby do Evropského parlamentu 2009. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2009ep.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2010. *Řešení, která pomáhají*. Volební program pro volby do PS PČR 2010. Dostupné z <http://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program2010.pdf> [cit. 25. 6. 2012].

THATCHER M.: *Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech")*. 1988. Dostupné z: <http://www.margarethatcher.org/document/107332> [cit. 18. 5. 2013].

Slámová, Kateřina: 2011: *Volby druhého řádu v ČR v kontextu členství v EU - magisterská práce*. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/119789/fss_m/text_final_B.pdf. [cit. 25. 7. 2012]

USHERWOOD Simon, FLOOD Christopher.: 2009. *Positions, Dispositions, Transitions: A Model of Group Alignment on EU Integration*. 55th Annual Conference of the Political Studies Association, University of Leeds, 5-7 April 2005.

Dostupné z: <http://www.margarethatcher.org/document/107332> [cit. 10. 5. 2013].

Zahradil, Jan; Plecický, Petr; Adrián, Petr; Bednář, Miloslav: 2001. *Manifest českého eurorealismu*. Dostupné na www.zahradil.eu/assets/files/publikace/manifest_eurorealismu.pdf [cit. 25. 6. 2012].

5.4 Ostatní elektronické dokumenty

www.cefta2006.com

www.epravo.cz

<http://europa.eu>

www.csu.cz

<http://longstreet.typepad.com>

<http://obcan.ecn.cz>

www.revuepolitika.cz

www.volby.cz

www.zahradil.cz

5.5 Ostatní prameny

Rozhovor autora s Miloslavem Ransdorfem. Praha, 29. 6. 2012.

Rozhovor autora s Alexandrem Vondrou. Praha, 10. 7. 2012.

Přílohy

Otázky pro europoslance za KSČM a místopředsedu frakce EUL/NGL v EP Miloslava Ransdorfa

29.6. 2012

Dobrý den, pane europoslanče,

1. jak se zpětně díváte na Vaše působení místopředsedy KSČM pro zahraniční styky a jak se pod Vaším vedením vyvíjela zahraniční politika strany?

MR: Ve funkci místopředsedy jsem působil od roku 1993. Tu funkci jsem vykonával 11 let do roku 2004. Svou práci pokládám za úspěšnou, protože zahraniční styky jsem vybudoval znovu a z ničeho. Při mém odchodu jsme měli (KSČM) styk se dvěma stovkami stran a hnutí po celém světě. Pomohl jsem tomu, aby KSČM byla mezi levicovými stranami ve světě respektovaná a uznávaná. Současná KSČM tuto funkci nemá, předseda Filip ji na posledním sjezdu zrušil a zahraniční styky podřídil sám sobě!

2. Můžeme současnou KSČM rozdělit na frakce dle přístupu k Evropské unii? Někteří politologové používají dichotomii tradicionalistického „marxleninského křídla“ s euronegativistickým přístupem a „křídlo europozitivistické“ neboli skupinu euroaktivistů (např. Dolejš, Ransdorf).

MR: Já bych řekl, že role tradicionalistů se přeceňuje. Dnes ovládá stranu skupina, která je, řekl bych pragmatická. Jí jsou veškeré programy lhostejné a to naprosto. Je to výkon politického řemesla, nic víc, nic máň. Skupina kolem Vojtěcha Filipa představuje tento postoj. To znamená, že programy jsou věc, která je nezajímá. Jsou to jen technologové moci.

3. Vraťte se nyní do historie, a sice k VI. sjezdu KSČM v roce 2004. Kandidoval jste tehdy na předsedu KSČM a také poprvé do EP. Co z této zkušenosti vyvozujete?

MR: Ano, kandidoval jsem a utrpěl zdrcující porážku. Ale pro veřejnost to byl jasný signál, že jsem se odpojil od Miroslava Grebeníčka. Poté následovala velmi úspěšná kampaň do Evropského parlamentu a já jsem tehdy ty volby vyhrál. Já jsem 142. tis. preferenčních hlasů, tj. vůbec nejvíc. Jenže volby 2004 se lišily v tom, že jsem si mohl

dělat volební kampaň sám. Zatímco v roce 2009 to Vojtěch Filip svěřil agentuře Profil. Takže tam já jsem měl spoutané ruce.

4. Proč si v roce 2004 nakonec delegáti zvolili za předsedu Miroslava Grebeníčka a Vojtěcha Filipa (korunní princ)?

MR: Protože rozhoduje aparát strany – funkcionáři okresů. Ti tvořili větší počet delegátů sjezdu, tj. že člověk, který vede okres, do značné míry určuje to, s čím tam jede. Pro okresy Grebeníček a Filip byli garanty toho, že se nic nezmění, že bude stabilita. Oni se báli změny. Teď je situace jiná. Oni by už změnu chtěli, ale neshodnou se, kdo by měl být nástupcem Vojtěcha Filipa. Proto zůstal logicky dál ve své funkci.

5. Je nějaká šance, že by současná strana posunula k blíže k proudu radikální levice (jakou vidíme třeba v současném Řecku – SYRIZA)?

MR: Dnešní strana, to není ani konzervativismus. To je mimo jakékoliv programové platformy. Jsem přesvědčený, že tam zraje změna. Překvapivě dost hlasů získal mladý kandidát Martin Juroška.

6. Myslíte, že současná levice na půdě EP by stále měla mít za cíl socializovat evropský projekt? Není kontext současné EU jiný. Vidím zde spíše tendence k neoliberalismu.

MR: Ono to tak není. Dnes je krize, to všichni přiznávají. Martin Schulz řekl, že je třeba zkrotit šelmu v podobě kapitálu. Sociální aspekty má i Lidová strana. Z Česka to vypadá vše jinak. Když přijede do EP Václav Klaus, tak vypadá jako exotická figura. Kope do parlamentu a hledá spojence proti komisi. V EP nikdy není dána většina. Většina je tvořena k aktuálním projektům. Můžete být malá frakce, a přesto můžete získat podporu pro danou věc. Záleží na tom, jak umíte argumentovat a hledat podporu pro projekty. Dělicí čára není dopředu daná. Není jedno, kdo je ve výsadku v Bruselu. EU má správné cíle, ale deformují je instituce. Pokud se má EU pohnout, tak musí přijít institucionální reforma. Nicméně stojí před námi volba, jestli tady bude Evropa elit nebo Evropa občanů. Současná opatření se dělají bez ohledu na občany, v podstatě se vyhovuje bankám. Bank je v EU celkem 8 tisíc, z toho 2 tisíce jsou v Německu a prostředky v krizi směřovaly vlastně tam. Co je příčinou krize? Ta je pořád stejná. Selhal neoliberální projekt, který znamenal, že se 30 let privatizovaly zisky a nacionalizovaly ztráty.

7. Jak hodnotíte vaše působení v Evropském parlamentu?

MR: Byl jsem místopředsedou a předsedou řady výborů. Za velký úspěch pokládám regulaci roamingu. To byla moje iniciativa. Tak dlouho jsem to opakoval, až ti komisaři pochopili, že to můžou dobře prodat občanům. Nyní se budou zavádět regulace i SMS a počítačových dat. Dále jsem prosadil III. energetický balíček. Byl jsem také u regulace chemického průmyslu REACH. Tam jsem normu podepisoval. Také jsem řešil povinné zásoby ropy. Byl nově stanovený požadavek pro povinné zásoby ropy. Pobaltské a ostrovní státy (Kypr) však nemají zásoby na svém území. Také jsem byl u jednání o nanotechnologiích. Tam má zatím Evropa pořád ještě technologický náskok. Na druhou stranu mě v EP překvapuje skepse až nenávisť vůči vědě a technice, která vede velkou část EP k postojům, které popírají vědecký pokrok. Je to hlavně u frakce zelených. Zde funguje, řekl bych, až obchodování se strachem.

8. Jste místopředsedou frakce Skupiny konfederace Evropské sjednocené levice a Severské země (EUL / NGL), jak se díváte na její působení a volební propad v roce 2009?

MR: Můžeme hrát významnou roli navzdory tomu, že Itálie propadla. Máme zde řadu osobností jako Jean Melançon. Lidé, kteří jsou schopni komunikovat se širokým spektrem partnerů, jsou pro stranu přínosem. Problémem jsou tradicionalisté třeba jako řecká komunistická strana, která v národních volbách totálně propadla: z 8% klesla na 4,5%. A to proto, že Evropě chybí lídři.

9. Jak se dívá ÚV KSČM na Vaši skupinu europoslanců?

MR: V EP je velký příval agendy. V našem výboru Pro průmyslový výzkum a energetiku bylo 1810 pozměňovacích návrhů. Mně neporadí nikdo, žádné instrukce od ústředí čekat nemůžu. Nikdo tomu nerozumí. Jste ve výsadku a musíte si poradit sám. Tuto autonomii vedení strany toleruje.

10. Není vedení strany spokojeno s tím, jak jste byl „odstrčen“ do EP?

MR: Ano, máte pravdu. Toto zopakovalo více komentátorů. Já jsem se soustředil na to, že sepisuji knihy a také působení v EP je časově náročné. Trávím zde 3-4 dny.

11. Jak se KSČM dívá na další možnosti/směry evropské integrace?

MR: Evropa občanů budovaná zdola. Jako volná federace - to co jsme chtěli pro Československo. Nikoliv tedy superstát, ale volná federace, kde se deleguje jenom na národní úroveň to, co centrum může spravovat lépe a co má celoevropské řešení. Tím bylo pro mne např. nepochopitelné chování Merkelové za krize 2008. Reagovala se zpožděním a je pro ni důležité pouze to, co si myslí voliči. Pro KSČM je důležité, aby EU krizi vyřešila. Nejsme rozhodně proto: „čím hůře, tím lépe“. EU by mělo jít o vyšší kvalitu života pro své občany. Je však iluzí, že EU bude všechno regulovat.

12. Existuje kontinuita zahraniční politiky KSČM? Kam směřuje?

MR: To je problém. Předseda Filip vzal na sebe funkci místopředsedy pro zahraniční styky, ač po mém soudu v této problematice moc orientovaný není. Existuje v KSČM komise pro zahraniční styky, ale nemá vliv. Nicméně trend v základních stanoviscích je vcelku rozumný. Samozřejmě, někdy jsou tam určité rozpory ve vyjádřeních – viz. Lybická krize. V zásadě je kontinuita směřování, tj. s kritickými výhradami podpora evropské integrace.

Děkuji Vám za rozhovor.

Otázky pro místopředsedu ODS Alexandra Vondru

10.7. 2012

Dobrý den, pane místopředsedo,

1. charakterizujte vztah ODS k Evropské unii po založení strany v roce 1991, za dob ministra Josefa Zieleniece a poté za éry opoziční smlouvy?

V této době jsem ještě nebyl členem ODS. Domnívám se však, že zahraniční politika ODS a její vztah k otázkám evropské integrace je dlouhodobě konzistentní a doznává jistých změn jen v důsledku vývoje na mezinárodním poli a aktuální pozice České republiky. V porevolučních letech tak ODS kladla větší důraz na „návrat ČR na Západ“ a začlenění naší země do mezinárodních struktur jako je právě EU či NATO. V tom byla, dá se říct, hlavní hnací silou. Poté co těchto cílů bylo dosaženo a ČR se stala součástí Evropské unie, se i ODS mohla soustředit více na otázky, jakou pozici by v integrované Evropě ČR měla zastávat, jakým směrem by se integrační proces měl vyvíjet, jak by EU měla fungovat. Samotná EU se za posledních dvacet let významně proměnila, což se odrazilo i na charakteru vztahu ODS k ní. Je však zřejmé, že od prvních porevolučních let dodnes ODS vždy zastávala a zastává realistický postoj, který chápe integraci jako nástroj k hospodářskému, sociálnímu či kulturnímu rozvoji členských států, nikoliv tedy jako cíl. To si ODS uvědomovala již v prvních polistopadových letech, kdy rozhodně vstup do EU nepovažovala za všespásný krok, a stejně tak si to uvědomuje dnes, kdy tlak na postupnou politickou integraci či federalizaci Evropy je stále silnější.

2. Před více než 10 lety zveřejnil Jan Zahradil a konzervativní filozof Miloslav Bednář *Manifest českého eurorealismu*. Považujete stále tento dokument v jeho základních myšlenkových liniích za platný a použitelný pro současný politický kontext – tedy jak v rámci politického spektra ČR, tak na poli Evropské unie a jejích institucí?

Zmíněný text nemám v tuto chvíli před sebou, abych vážil každé jeho slovo. Vzhledem k tomu, že v loňském roce vyšla jeho reedice, určitě jde o dokument stále živý a čtivý.

3. Jak s odstupem deseti let vnímáte volební kampaň ODS do parlamentních voleb 2002 a použití rétoriky ochrany „národních zájmů“? Podle odborné studie vypracované současným ministrem školství, Petrem Fialou, byla tato předvolební strategie chybná.

Zmiňovaná „žluto-černá“ kampaň se mi také příliš nelíbila a její poselství bylo spíše defenzivní než ofenzivní. I proto ODS tehdy nevyhrála. Nemyslím si ovšem, že by akcentace „národních zájmů“ byla hlavním prvkem předvolební kampaně ODS, který zapříčinil volební prohru. Toto téma bylo jen jedním z deseti, která ODS v této kampani zdůrazňovala. Je samozřejmě velmi těžké to nyní hodnotit bez hlubší analýzy politické situace a společenské atmosféry, ve které se volby konaly, neboť i ta měla jistě velmi významný vliv na výsledek voleb. Obecně lze jen říci, že prohrané volby lze málokdy hodnotit jako úspěšné, stejně jako kampaň, která jim předcházela.

4. Jako přední expert na zahraniční politiku ODS, máte šanci porovnat vývoj strany k otázkám Evropské unie před vstupem ODS do vlády v roce 2006 a poté. V první Topolánkové vládě jste zastával post ministra zahraničí, ve II. pozici ministra pro evropské záležitosti. Od roku 2010 jste v Nečasově vládě ministrem obrany. Jak hodnotíte proměny zahraniční politiky ODS během zmíněného období?

Nedomnívám se, že by vývoj ODS v evropských otázkách v tomto období byl nějak dramatický. Tato dvě období se liší spíše možnostmi, které strana v rámci koaliční vlády měla. Součástí Topolánkovy vlády byly dvě hluboce prointegrační strany, což mělo jistě zásadní dopad na vliv ODS na řešení „evropských otázek“, a to především s ohledem na křehkou většinu, kterou tato vláda disponovala v Poslanecké sněmovně. V současné vládě ODS v tomto směru má větší manévrovací prostor a její zdrženlivost v evropských otázkách se tak prosazuje snáze.

5. Jak hodnotíte s odstupem působení České republiky v rámci předsednictví Evropské unie v prvním pololetí roku 2009?

Nebyli jsme v jednoduché situaci. Velké státy a zastánci myšlenky federalizace Evropy v době našeho předsednictví prosazovali Lisabonskou smlouvu a na našem předsednictví chtěli demonstrovat, že střední a menší země takový úkol nemohou dobře zvládnout. Těmto snahám napomohlo zcela jistě i shození vlády M. Topolánka uprostřed

předsednictví. To v Evropě vyvolalo, mírně řečeno, rozpaky a bylo zapříčiněno zcela bezprecedentním a nezodpovědným jednáním opozice, která byla ve srovnání s důležitostí naší mise na evropském poli vedena naprosto zanedbatelnými motivy. Přesto se domnívám, že naše země v této pro ni zcela nové roli obstála a neutrhla si ostudu co se samotného výkonu týče. Pokud by se podařilo udržet vládu po celý půlrok, zcela jistě by vnější efekt byl nadprůměrný a hodnocení zahraničních médií a politiků by nám nemělo co vytýkat. Shození vlády však oslabilo její mandát a posílilo mnohdy neopodstatněné kritiky našeho předsednictví a jeho priorit.

6. Pokuste se shrnout vytyčení cíle předsednictví a jejich splnění.

Hlavními prioritami našeho předsednictví byly ekonomika, energetika a postavení Evropy ve světě pod heslem „Evropa bez bariér“. Se zpětným hodnocením se ukazuje, že tyto otázky jsou stále živé a aktuální a bylo správné o nich hovořit, rozvíjet řešení v těch oblastech, kde bylo nalezeno, a hledat je tam, kde ještě nalezeno nebylo. V ekonomické oblasti jsme v situaci, kdy se Evropa nacházela na pokraji krize, mohli jako pravicová vláda poukázat na to, že jediným východiskem z této situace je liberalizace a posilování principů volného trhu, nikoliv protekcionismus či bezbřehé nalévání peněz do ekonomiky. V oblasti posilování energetické bezpečnosti a soběstačnosti Evropy nám dala za pravdu již zmíněná plynová krize, a to hned zkraje roku 2009. Dojednali jsme další liberalizaci na trhu s energiemi, prosadili jsme investice do nových plynovodů a plynových zásobníků a dohodou o budoucím plynovodu Nabucco jsme přispěli k potřebné diverzifikaci zdrojů a přepravních cest. A rovněž v otázce postavení Evropy a EU ve světě jsme nešlápli vedle, neboť Evropa dlouhodobě stagnuje a je jen a jen na ní, jakou roli bude hrát v globalizovaném světě 21. století. Domnívám se tedy, že vytyčení priorit i jejich naplnění lze považovat za úspěšné.

7. Co bylo hlavní příčinou vzniku *Evropské konzervativní a reformní frakce* v Evropském parlamentu v roce 2009 a jak hodnotíte její fungování?

Tyto otázky spolu do značné míry souvisí. Od roku 2004, kdy ODS poprvé získala zastoupení v EP, silně pocítujeme, že reformní postoj k evropské integraci nenachází v Europarlamentu většinový ohlas. Pravolevá koalice, jejímiž hlavními představiteli jsou frakce EPP-ED a PES, dlouhodobě prosazuje prointegrační a profederalistickou politiku, s níž se ODS neztotožňuje. Začlenění ODS do EPP-ED v roce 2004 tak bylo motivováno spíše spoluprací se stranami, s nimiž si je ODS blízká v rámci členění pravolevého

spektra. Působení ODS v této frakci bylo pro ni úspěšné (měla zastoupení ve vedení EP i ve výborech atd.), nicméně bylo i poučením, z něhož vyplynula právě iniciace vzniku nové, eurorealistické frakce. ODS zkrátka spolu s dalšími stranami dospěla k názoru, že eurorealistický proud může v EP prosadit daleko více, pokud vytvoří vlastní klub. S odstupem lze hodnotit, že tento krok byl správným směrem a nese své ovoce, neboť náš hlas v tuto chvíli díky silnému spojení s britskými konzervativci a dalšími stranami v Europarlamentu zaznívá daleko silněji. Nenaplnila se ani prorocství, že malá frakce se nemůže prosadit, neboť v tuto chvíli ODS také má místopředsedu EP. Mnoho práce je samozřejmě ještě před námi, ale fungování EKR již v tuto chvíli vnímám velmi pozitivně. Svě by k tomu mohl říct jistě i kolega Zahradil.

8. Zkuste stručně charakterizovat hlavní směr zahraniční politiky Občanských demokratů pod vedením současného předsedy Petra Nečase?

Hlavními prioritami ODS v zahraniční politice jsou: prosazování zájmů ČR v Evropě a ve světě, spolupráce v rámci EU především na ekonomické bázi, silná transatlantická vazba.

9. Lze říci, jaké stanovisko za současné situace upřednostňuje vedení ODS k případnému přijetí společné evropské měny? Je odpověď tak jasná a čím argumentujete?

Odpověď na tuto otázku je skutečně jasná. Zavedení Eura v ČR je pro ODS přijatelné ve chvíli, kdy to pro naši ekonomiku a naše občany bude výhodné a kdy naše země bude připravena. Současný ekonomický vývoj Evropy ukazuje, že není kam spěchat, stejně tak fungování stávajícího měnového systému nás nenutí ke zbrklým a obtížně vratným krokům.

10. Německý profesor Markus Kerbera přišel s návrhem alternativní evropské měny nazývané *Guldenmark*, kterou by používaly země, které zatím nemají problém splácet své dluhy resp. mají důvěru investorů. Jednalo by se o tyto země: Německo, Finsko, Lucembursko, Rakousko. Jak se ODS staví k tomuto návrhu, který zavádí „dvourychlostní Evropskou unii“?

Obecně myšlenka vícerychlostní Evropy, tedy takové kde každý stát má možnost účastnit se té formy integrace, která nejlépe vyhovuje jeho zájmům, je ODS dlouhodobě vlastní. Je třeba podotknout, že díky mnoha výjimkám v jednotlivých smlouvách vícerychlostní Evropa funguje již dnes.

11. Pokud dojde k destrukci evropské měny a evropského projektu vůbec, je třeba zachovat alespoň společný trh a volný pohyb zboží služeb a kapitálu. Toto je názor Jana Zahradila. Jste v tomto ohledu více realista nebo optimista? Co očekáváte do dalších měsíců?

Nevím přesně, co ve Vašem pojetí znamená „optimista, či realista“. S názorem J. Zahradila se však v této věci ztotožňuji. Ukáže-li se, že některý ze stupňů integrace selhal, je třeba se vrátit k poslednímu fungujícímu. A tím každopádně společný trh je, i když má své nedostatky jako vše.

12. Politika pouhých škrtů v současném Řecku nezabírá. Experti z investiční společnosti Goldman Sachs spočítali, že efektivní míra škrtání by měla být do dvou procent veřejných rozpočtů ročně. Jinak hrozí spirála deflace. Ovšem, experti této společnosti, mj. pomáhali „upravovat“ statistiku řecké ekonomiky před vstupem do eurozóny. Co si myslíte o řešení dluhové krize v Řecku, když nedávné červnové volby přinesly vítězství konzervativní Nové demokracie, která sestavila vládu se socialistickým PASOK? Vždyť tyto strany jsou přece odpovědné za současné zadlužení země.

„Kreativní účetnictví“ nelze svalovat na soukromou firmu. Jejím klientem byla vláda, která za toto jednání nesla odpovědnost. Ano, souhlasím, že se nelze „ušetřit“ k smrti. Nové rozdělení Evropy na Sever a Jih je dokladem toho, že teorie optimálních měnových zón, na které byla eurozóna postavena, zatím v EU neplatí a že k reálné konvergenci nedošlo.

13. Podle europoslance Miloslava Ransdorfa je dluhová krize v EU dílem finanční deregulace a neoliberálních politik v uplynulých třiceti letech. Finanční krize, která vypukla v USA v roce 2007 jako krize hypoteční, se v podzimu 2008 přelila do EU. Ransdorf, ale i britský politický geograf David Harvey kritizuje chování v krizových dnech po pádu Lehman Brothers u Angely Merkelové, která zprvu odmítla krizi řešit na evropské úrovni (narážejí na silný populismus německé kancléřky). Státy sanovaly bankovní sektor – tj., že dluhy byly socializovány a zisky zprivatizovány. Veřejná kontrola na bankovním sektorem chybí. Státy jsou zadlužené a banky zase vydělávají.

Co se říkáte tomuto výkladu vzniku dluhové krize?

Omlouvám se, ale názory Miroslava Ransdorfa nebudu komentovat.

14. Pokud se bude prohlubovat evropská integrace směrem k větší integraci, lze definitivně čekat odmítavé stanovisko ODS?

Větší integrace v tuto chvíli není řešením. Systém „integrace nefunguje, musíme integrovat víc“ selhává. Nicméně chce-li eurozóna dovést proces integrace až na úroveň federace, necht' tak učiní. Ostatní ale nesmí být nuceni do tohoto svazku povinně vstupovat. Jak by se v takový moment zachovala ODS, nechci nyní předjímat. Jsem přesvědčen, že na federalizaci není EU připravena a že silový postup může vést jen k nárůstu napětí.

Děkuji Vám za rozhovor.